

<https://doi.org/10.18778/1644-857X.25.01.10>

ANITA MŁYNARCZYK-TOMCZYK
UNIwersYTET JANA KOCHANOWSKIEGO W KIELCACH /
JAN KOCHANOWSKI UNIVERSITY OF KIELCE
 <https://orcid.org/0000-0002-7116-4198>

Patroni kieleckich szkół. Studium przypadku modelowania przestrzeni publicznej w Polsce (1945–1989)

ABSTRACT

School Patrons in Kielce: A Case Study in the Modelling of Public Space in Poland (1945–1989)

The process of modelling public space in the People's Republic of Poland between 1945 and 1989 proceeded in a number of stages. Initially, the process involved promoting figures associated with the communist movement; subsequently, it shifted to balancing regime-aligned names with neutral ones, before, by the 1980s, ideological designations were increasingly supplanted by those unaffiliated with the system. The practice of modelling public space through the designation of school patrons intensified in the 1960s, driven by the 'One Thousand Schools for the Millennium' project, a high-priority political initiative that fundamentally altered the educational landscape and the appearance of many Polish cities. The ceremonial aspects of such designations were instrumental in fostering ideological attachment to the patron, from the formal naming ceremony and symbolic identification to the integration of the patron's legacy into the daily life of the school. General conclusions drawn from the Kielce case study indicate that both the selection of neutral or correlative patrons and the timing of these designations were representative of national trends.

Keywords: communism, public space, schools, patron

© by the author, licensee University of Lodz – University of Lodz Press, Lodz, Poland. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Funding information: not applicable. **Conflicts of interests:** none. **Ethical considerations:** the authors assure of no violations of publication ethics and take full responsibility for the content of the publication. **Declaration regarding the use of GAI tools:** not used

Received: 2025-09-20. Verified: 2025-09-21. Reviewed: 2026-02-25. Accepted: 2026-04-23

STRESZCZENIE

Z pewnością proces modelowania przestrzeni publicznej w PRL w latach 1945–1989 był wieloetapowy. W pierwszej fazie przejawiał się on w promocji bohaterów związanych z ruchem komunistycznym, następnie w równorzędnym upowszechnianiu imion promujących system komunistyczny i neutralnych nazw, by w latach osiemdziesiątych wypierać komunistyczne nadania przez nazwy niezwiązane z systemem. Kształtowanie przestrzeni publicznej w postaci nadań patronów nasiliło się w latach sześćdziesiątych XX w. w związku z wielką akcją: „Tysiąc szkół na Tysiąclecie”, wysokiej rangi zadaniem politycznym, które niewątpliwie odmieniło edukację dzieci oraz wygląd wielu polskich miast. Ważny w ideowym kształtowaniu przywiązania do patrona był też ceremonialny związek z jego postacią – od momentu uroczystego nadania szkole imienia, poprzez symbolikę identyfikacyjną z patronem, do rzeczywistego włączenia pamięci o nim w życie szkolne. Wyciągając ogólne wnioski na przykładzie Kielc jako studium przypadku, z pewnością można wskazać, że patroni korelacyjni/neutralni i czas nadania ich szkołom byli reprezentatywni dla całego kraju.

Słowa kluczowe: komunizm, przestrzeń publiczna, szkoły, patron

Wprowadzenie

L iteratura na temat patronatów szkół nie jest obszerna, a zwłaszcza brakuje tego typu opracowań w odniesieniu do okresu tzw. Polski Ludowej¹. Wymiennie, o czym warto przypomnieć, okres ten nazywany jest PRL-em – od skrótu oficjalnej nazwy państwa obowiązującej w latach 1952–1989: Polska Rzeczpospolita Ludowa. Choć rozwiązanie to nie jest poprawne merytorycznie, wielu badaczy traktuje je umownie i obejmuje tym określeniem cały czas rządów komunistycznych i socjalistycznych w Polsce przed 1990 r.²

¹ A. Borowski, *O patronie, patronach i o patronacie*, [w:] *Patron szkoły – promieniowanie wartości*, Kraków 2009, s. 21–26; J.R. Maj, *Twórczy wymiar patronatu szkolnego*, [w:] *ibidem*, s. 53–58; A. Drożdż, *Wychowanie patriotyczne przez postaci patronów szkół*, [w:] *ibidem*, s. 27–42; M. Stinia, *Patroni szkół – ciągłość i zmiana (w polskich szkołach autonomicznej Galicji i niepodległej Rzeczypospolitej)*, [w:] *Aksjologiczny wymiar pracy szkoły i nauczyciela. Różne podejścia i perspektywy poznawcze*, red. M. Jaśko, Tarnów 2018, s. 51; S. Jaskulska, *Rola Patrona w życiu szkoły. Na przykładzie patronatu doktor Wandy Błęńskiej nad Piątkowska Szkołą Społeczną w Poznaniu*, „Biografistyka Pedagogiczna” 2021, nr 2, s. 239–257; A. Sukiennik, *Patroni gdańskich gimnazjów publicznych*, „Argumenta Historica” 2021, nr 8, s. 138–155.

² M. Fic, *Wstęp*, [w:] *Polska Ludowa w edukacji historycznej*, red. idem, Katowice 2019, s. 7; J. Eisler, *Czterdzieści pięć lat, które wstrząsnęły Polską. Historia polityczna 1944–1989*, Warszawa 2018, s. 9.

Przedmiotem niniejszych rozważań jest koncepcja selekcji i wyboru patronów dla szkół w okresie Polski Ludowej w Kielcach i w województwie kieleckim jako studium przypadku, jednakże z pewnością wpisującego się w ogólnopolski nurt modelowania przestrzeni publicznej w PRL. Celem – ukazanie, że proces zmian w przestrzeni publicznej Polski Ludowej poprzez nadawanie szkołom imion był wieloaspektowy. Nasilił się on od drugiej połowy lat pięćdziesiątych XX w., z zastrzeżeniem symbiozy nadań symbolizujących komunizm i mających na celu komunizację przestrzeni publicznej³ z tymi neutralnymi. Od lat osiemdziesiątych XX w. wybory patronów dla szkół, które można rozpatrywać w kategoriach oddolnego procesu dekomunizacji polskiego szkolnictwa, wyprzedzały zmiany polityczne, jakie przyniosła symboliczna już data wyborów czerwcowych 1989 r. Warto dodać, że od lat sześćdziesiątych XX w. wiele spośród wyborów patronatów miało autonomiczny, oddolny charakter. Takie ustalenia badawcze niewątpliwie wpisują się w nową perspektywę poznawczą odnośnie do życia społecznego w Polsce po 1956 r. oraz funkcjonowania systemu politycznego PRL, który w okresie popaździernikowym oddalał się od totalitarnego wzorca narzucanego przez rządzących w czasach stalinizmu.

Jak już zauważono w literaturze naukowej, dedykowanie szkoły patronowi to nie tylko święto doniosłe, ale też mające ogromne znaczenie dla budowania szkolnej wspólnoty w wymiarze społecznym. Obrzędy i święta w każdej społeczności pełnią wielorakie funkcje, od uczestnictwa w kształtowaniu i utrwalaniu panujących stosunków społecznych, poprzez integrację grup społecznych, do celebrowania ważnych momentów w życiu społeczności⁴.

Podstawową bazę źródłową artykułu stanowią materiały zgromadzone w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowym w Kielcach, Kuratorium Oświaty w Kielcach oraz znajdujące się w archiwaliach zakładowych szkół. Cenne okazały się również

³ Pojęcie „komunizacja” *Wielki słownik języka polskiego* wyjaśnia jako proces, w którym coś nabiera cech zgodnych z postulatami lub zasadami komunizmu, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/48078/komunizacja> (dostęp: 10 VI 2025). Chodzi tu przede wszystkim, zgodnie z zapisami ustawy z dnia 1 IV 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu, o organizację wydarzeń, promocję dat symbolizujących komunizm. Pojęcie to, w myśl przywołanej wyżej ustawy, dotyczy też nazw odwołujących się do osób, organizacji, wydarzeń lub dat odzwierciedlających represyjny, autorytarny i niesuwerenny system władzy w Polsce w latach 1944–1989. Ustawa obowiązuje od 2 IX 2016 r. Por. Dz. U. 2016 r. poz. 744, tekst jedn. z dnia 10 maja 2018 r.; Dz. U. 2018 r. poz. 1103.

⁴ S. Jaskulska, *op. cit.*, s. 243.

prace magisterskie przechowywane w Archiwum Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Dokonano analizy materiałów w postaci dokumentów odgórnych – ministerialnych i kuratorskich, oraz oddolnych – kronik szkolnych i ksiąg protokołów rad pedagogicznych.

Wokół szkolnictwa w PRL

Na genezę oświaty w 1945 r. i jej rozwój w latach następnych wpływ miały odbudowa i rozwój szkolnictwa w okresie międzywojennym⁵. Szkolnictwo polskie wyszło z wojny i okupacji z ogromnymi stratami ludzkimi i materialnymi. W ówczesnym województwie kieleckim do pracy nie powróciło pół tysiąca nauczycieli. Szkoły w całej Polsce, w tym w województwie kieleckim, odczuwały dotkliwy brak podstawowego wyposażenia w sprzęt i pomoce naukowe⁶. Przez kolejne lata sytuacji w szkolnictwie nie udało się ustabilizować. W drugiej połowie lat pięćdziesiątych nadal bardzo niekorzystnie przedstawiał się stan techniczny obiektów szkolnych. Powszechne było zjawisko zmianowości w tych placówkach, a także funkcjonował duży odsetek sal wynajętych w prywatnych domach⁷. W związku z trudną sytuacją aprowizacyjną szkolnictwa lata czterdzieste i pięćdziesiąte nie obfitowały w spektakularne akcje związane z budową nowych szkół i nadawaniem im imion, choć do nowych nadań oczywiście dochodziło.

Zarówno zróżnicowana sytuacja lokalowa szkół, jak i duże potrzeby inwestycyjne związane z prognozami demograficznymi wymusiły w całej Polsce, w tym w Kielcach i w ówczesnym województwie kieleckim, pilną konieczność opracowania programu poprawy bazy materialnej szkolnictwa na lata 1958–1965. Nadano mu wysoką rangę zadania politycznego poprzez włączenie do programu obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego⁸. Był to najbardziej intensywny

⁵ Na temat dziejów kieleckich szkół por. m.in. *Z dziejów szkół kieleckich. Wystawa w Muzeum Historii Kielc*, wrzesień–grudzień 2010, s. 5–13.

⁶ A. Massalski, *Szkolnictwo na Kielecczyźnie w okresie okupacji 1939–1945*, Warszawa 1975, s. 149; *Główne problemy oświaty i wychowania na Kielecczyźnie w 40-lecie PRL*, red. J. Krasuski, Z. Ruta, Kielce 1987, s. 12.

⁷ S. Majewski, *Organizacja szkolnictwa średniego ogólnokształcącego w województwie kieleckim 1944–1961*, Kielce 1995, s. 146, 160–161.

⁸ Uroczystości „Tysiąclecia Państwa Polskiego” (1960–1966) władze państwowe ogłosiły na początku 1958 r. „Węzłowe” punkty tych uroczystości to rocznica wstąpienia Polski na widownię dziejową (celebrowana w 1960, 1963 i 1966 r.); 550. rocznica bitwy pod Grunwaldem (1960); 600-lecie Uniwersytetu Jagiel-

ny w okresie PRL czas budowy nowych szkół i nadawania im imion (w odniesieniu do województwa kieleckiego proces ten prezentuje Aneks).

Druga połowa lat siedemdziesiątych i lata osiemdziesiąte XX w. przyniosły regres w zakresie budownictwa szkolnego. Początek lat osiemdziesiątych to czas, gdy na przykład na łamach kieleckiej prasy pisano wręcz o tragicznej sytuacji miejscowego szkolnictwa. Skala zjawiska miała w tym czasie charakter ogólnopolski. Jak alarmowano na łamach prasy, blisko połowa zasobu oświatowego kwalifikowała się do remontu kapitalnego i do rozbiórki⁹. Wskazywano, że do 1990 r. trzeba wybudować w Kielcach siedem nowych placówek¹⁰. Najbardziej intensywny w okresie PRL czas budowy nowych szkół i nadawania im imion został na kilkanaście lat zahamowany.

Pojęcie patrona, tradycje honorowania i nomenklatura jego wyboru

Dysponentem przestrzeni publicznej było i jest państwo, które za pośrednictwem lokalnych władz i instytucji administracyjnych zezwala lub nie wydaje zgody na wznoszenie na tym terenie budynków, inicjuje obchody i uroczystości, albo odwrotnie – zakazuje zgromadzeń¹¹. Przestrzeń publiczną niewątpliwie kreują również, wkomponowane w architekturę wsi/osiedla/miasta, szkoły (z patronami). To także miejsca, w których celebrowana jest społeczna pamięć. Odbywa się to za pomocą rytuałów i uroczystości, a także poprzez tzw. uprzedstreszczenie pamięci zbiorowej¹², na przykład w postaci monumentów, tablic pamiątkowych czy godła i sztandaru jako symboliki szkoły.

łońskiego (1964); rocznice związane z walką narodowo-wyzwoleńczą narodu polskiego (1963) oraz 20-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1964–1965). Szeroką panoramę, pokazującą kilka wymiarów obchodów milenijnych, przedstawiono w książce: A. Młynarczyk-Tomczyk, *W kręgu polityki, nauki i popularyzacji. Obchody „Polskiego Tysiąclecia” 1957–1966/67*, Kielce 2019.

⁹ D. Kumor-Miernowska, *Kogo nie boli, temu powoli*, „Słowo Ludu. Magazyn” 1983, nr 1247, s. 1.

¹⁰ (r), *Do 1990 r. – trzeba wybudować w Kielcach siedem szkół*, „Echo Dnia”. Relaks, 1983, nr 84, s. 9.

¹¹ R. Hołda, *Pomniki w mieście: pogranicza pamięci i historii*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne” 2013, t. XIII, s. 59.

¹² J. Kościńska, *Miejsca pamięci w przestrzeni miejskiej Warszawy. Pomnik generała Emila Augusta Fieldorfa „Nila” na warszawskiej Pradze-Południe*, „Social Contexts” 2018, nr 1, s. 64.

Nadawanie szkołom imion ma już kilka wieków tradycji. Szczególnie zaś rozpowszechniło się w XX stuleciu i było w różnych okresach regulowane odpowiednimi przepisami¹³. Kim zatem jest patron? *Wielki słownik wyrazów obcych* określa go jako „zasłużoną i zwykle nieżyjącą już osobę, której imię jest nadawane jakiejś instytucji, jednostce wojskowej, szkole”¹⁴. W PRL częściej w nomenklaturze administracyjnej posługiwano się określeniem nadanie szkole imienia, rzadziej wskazywano na nadanie patrona¹⁵. Zwyczaj nadawania szkołom imion wiązano od początku istnienia tej idei z wychowaniem młodzieży¹⁶.

Jednym z ważniejszych elementów polityki władz komunistycznych po przejęciu władzy w Polsce były zagadnienia dotyczące wychowania młodego pokolenia. Najważniejsze z nich – budowa społeczeństwa socjalistycznego – wyznaczało szkole szczególnie miejsce wśród instytucji państwowych uczestniczących w jego realizacji¹⁷. Ważną rolę odgrywały specjalnie wyselekcjonowane postaci/społeczności, których imieniem nazywano szkoły, jako swoisty wzorzec osobowy. Wyznaczali oni bowiem kierunek ideowy – filar – wokół

¹³ Zarządzenie Ministra Oświaty z 21 sierpnia 1952 r. w sprawie nazw szkół ogólnokształcących, Dz. Urz. Min. Ośw. 1952, nr 14, poz. 111, s. 213–214; Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 25 maja 1960 r. w sprawie nazw szkół ogólnokształcących, zakładów kształcenia nauczycieli, szkół zawodowych i innych placówek oświatowo-wychowawczych, Dz. Urz. Min. Ośw. 1960 nr 8, poz. 131; Zarządzenie MEN zawarte w dzienniku ustaw nr 4/89, poz. 33; Zarządzenie nr 36 MEN z dnia 31 maja 1989 r. w sprawie nadawania szkołom i innym placówkom oświatowo-wychowawczym imienia patrona, sztandaru i godła szkolnego, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-resortowe/nadanie-szkolom-i-innym-placowkom-oswiatowo-wychowawczym-imienia-33631338> (dostęp 10 VI 2015); Zarządzenie nr 14 MEN z dnia 19 czerwca 1992 r. w sprawie ramowego statutu szkół Publicznych, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-resortowe/ramowy-statut-szkol-publicznych-dla-dzieci-i-mlodziezy-33631421> (dostęp: 10 VI 2025). Obecnie proces wyboru patrona szkoły jest autonomiczną decyzją społeczności szkolnej, aczkolwiek wymagającą poparcia uchwały rady gminy bądź rady miasta, tudzież powiatu. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół, Dz. U. 2001 nr 61, poz. 624; P. Gołdyn, *Z katedr na sztandary. Rozważania o nauczycielach – patronach szkół (na przykładzie Wielkopolski Wschodniej)*, [w:] *Wychowawca, nauczyciel, mistrz: o potrzebie mądrości, autorytetu i cnoty*, Wrocław 2017, s. 145–146.

¹⁴ *Patron*, [w:] *Wielki słownik wyrazów obcych*, red. M. Bańko, Warszawa 2003, s. 953.

¹⁵ *Słownik języka polskiego*, t. II (L–P), Warszawa 1979, s. 621.

¹⁶ M. Stinia, *op. cit.*, s. 51.

¹⁷ A. Młynarczyk-Tomczyk, *Edukacja historyczna w liceach pedagogicznych (1944–1970). Teoria i praktyka*, Kielce 2009, s. 83–94.

którego budowano program pracy ideowo-wychowawczej i dydaktycznej placówki.

Nadawanie imion szkołom regulują zarządzenia. W okresie PRL pierwsze wydano już w 1947 r. Ówczesny minister oświaty Stanisław Skrzeszewski nie ukrywał, że stało się to „w dążeniu do ściślejszego związania szkolnictwa z nową rzeczywistością polską”. Służyć temu miała akceptacja przez ministerstwo jedynie wniosków zawierających nazwiska osób, które „życiem swoim i działalnością swoją, służąc idei demokratycznej walczyły o godność, wielkość i rozwój narodu i przyczyniły się do zwycięstwa demokracji ludowej”¹⁸. W 1948 r. minister uzupełnił powyższy okólnik, zezwalając w wyjątkowych przypadkach na nazwiska przedstawicieli innych narodów, „którzy zasłużyli się dla idei postępu, demokracji i międzynarodowej współpracy dla utrzymania pokoju”¹⁹.

W kolejnym zarządzeniu, z 21 sierpnia 1952 r., zalecono już wprost, jakie osoby preferować miały społeczności szkolne. Jako przykład wyboru imienia dla szkoły przywołano Karola Świerczewskiego²⁰. Tym samym starano się wykreować nowych „bohaterów narodowych”. Zwracano bowiem uwagę na to, by wychować młodzież na wzorach znanych działaczy ruchu robotniczego²¹. Po wprowadzeniu nowego zarządzenia wiele szkół wystąpiło o re-aprobate (czyli ponowną aprobatę) dotychczas używanych imion²². Jednocześnie nastąpiło wzmożenie nadań związanych z systemem²³. Warto

¹⁸ Okólnik nr 17 z dnia 21 maja 1947 r. w sprawie nazw szkół, Dz. Urz. Min. Ośw. 1947, nr 6, s. 218.

¹⁹ Okólnik nr 21 z dnia 21 sierpnia 1948 r. w sprawie nazw szkół, Dz. Urz. Min. Ośw. 1948, nr 10, poz. 33, s. 450.

²⁰ Zarządzenie Ministra Oświaty z 21 sierpnia 1952 r. w sprawie nazw szkół ogólnokształcących, Dz. Urz. Min. Ośw. 1952, nr 14, poz. 111, s. 213–214.

²¹ B. Jakubowska, *Przeobrażenia w szkolnej edukacji historycznej w Polsce w latach 1944–1956*, Warszawa 1986, s. 198.

²² Pismem z dnia 8 stycznia 1953 r. do Ministerstwa Oświaty w Warszawie Wydział Oświaty WRN w Toruniu prosił o „reaprobatę” dotychczas używanych imion szkół w Bydgoszczy – Ludwika Waryńskiego, Adama Mickiewicza, Mikołaja Kopernika. W Chełmnie natomiast – im. Mikołaja Kopernika, w Inowrocławiu – im. Jana Kasprowicza, w Toruniu – im. Mikołaja Kopernika. Ponadto: Włocławek – im. Ziemi Kujawskiej i Marii Konopnickiej, Ciechocinek – im. Stanisława Staszica, Inowrocław – im. Marii Konopnickiej, Lipno – im. Romualda Traugutta, Nieszawa – im. Ludwika Waryńskiego, Żnin – im. Braci Śniadeckich. Archiwum Akt Nowych w Warszawie [dalej: AAN], Ministerstwo Oświaty w Warszawie [1944] 1945–1966 [dalej: Min. Ośw.], sygn. 1342, s. 11.

²³ Dla przykładu, kuratorium toruńskie zwracało się w styczniu 1953 r. o nadanie w województwie imion Juliana Marchlewskiego i Małgorzaty Fornalskiej. AAN, Min. Ośw., sygn. 1342, s. 11.

jednak podkreślić, że już w połowie lat pięćdziesiątych XX w., wobec zbliżającego się krachu koncepcji ideologicznych stojących za stalinizmem, proces ten został wyhamowany. Już wtedy w działaniach władz można było odnaleźć elementy zawłaszczania różnych tradycji narodowych. I tak w nurcie tym dostrzec można próby „przejęcia” przez władze takich postaci jak np. Adam Mickiewicz. Rok 1955 uczyniono bowiem rokiem Adama Mickiewicza²⁴, co miało przełożenie na wybór tego poety na patrona wielu szkół²⁵. Utożsamianie przez władze komunistyczne jego twórczości z „postępowymi nurtami” i chętnie przyzwalanie na jego patronat było, co należy podkreślić, dobrą okazją do rozpropagowania tego znamienitego twórcy wśród społeczności szkolnych w całej Polsce.

Kolejne istotne zmiany w nazewnictwie szkół przyniosły wydarzenia związane z polskim Październikiem 1956 r. „Nigdy i nigdzie niesprecyzowane i niezdefiniowane”, „niezwykle jednak nośne w swoim czasie” hasło „polskiej drogi do socjalizmu”, w pełni utożsamione z postacią Gomułki, wyrażało nową koncepcję relacji między rządzącymi a społeczeństwem, nastawioną na konsensus, a nie – jak przed 1956 r. – na ostry, antagonistyczny wewnętrzny konflikt. Pierwszym jej założeniem stało się unarodowienie nie tyle samego socjalizmu, ile sposobu jego osiągania. Sposób realizowania tego celu miał pragmatycznie uwzględnić czynnik lokalny, rozmaite miejscowe uwarunkowania i specyficzności traktowane jako tymczasowe ograniczenia. Drugim komplementarnym elementem wprowadzanego przez Gomułkę po 1956 r. programu stało się daleko idące odpolitycznienie szeroko rozumianej przestrzeni społecznej, przy jednoczesnym utrzymaniu dotychczasowej zasady pełnego monopolu PZPR na władzę, w myśl ciągle pozostającej w mocy reguły kierowniczej roli partii²⁶.

²⁴ Było to pokłosie realizacji uchwały Światowej Rady Pokoju, ogłaszającej rok 1955 Rokiem Mickiewiczowskim. Jego nieukrywane przez władze znaczenie sprowadzało się do wyeksponowania wspólnych „tradycji kulturalnych Polski i narodów Związku Radzieckiego”. Więcej na ten temat: J. Rużyło-Pawłowska, *O Pracy Komisji Naukowej Obchodu Roku Mickiewiczowskiego PAN*, „Pamiętnik Literacki” 1956, nr 2, s. 636–646.

²⁵ Imię Adama Mickiewicza otrzymały w tym czasie m.in. Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (TPD) nr 2 w Toruniu (wniosek z 31 I 1955); SP nr 5 w Bielsku-Białej (wniosek z 26 I 1955); SP nr 9 w Bytomiu (4 XII 1956, zgoda 19 I 1957); SP nr 30 w Chorzowie Batory w Dobrodzieniu (pow. Lubliniec) – 1956; SP nr 1 w Myszkowie – zgoda 7 II 1955; SP nr 1 w Szczecinku (1957) i SP i Liceum w Skarżysku-Kamiennie (1957). AAN, Min. Ośw., sygn. 1342, s. 26, 109, 133, 138, 153, 175, 231, 285.

²⁶ G. Wołowicz, „*Barwy walki i polska droga do socjalizmu*, [w:] *Rok 1966. PRL na zakręcie*, red. K. Chmielewska, G. Wołowicz, T. Żukowski, Warszawa 2014, s. 53–56.

W aspekcie oświaty wydarzenia z Października 1956 r. zapoczątkowały między innymi kres działalności szkół Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (TPD)²⁷. Społeczności szkolne spontanicznie występowały o przywrócenie imion lub nowe nadania²⁸. Odwilż w Kielcach uwidoczniła się między innymi w pozytywnym rozpatrzeniu przez Ministerstwo Oświaty wniosku byłych wychowanków o nadanie II Liceum Ogólnokształcącemu w Kielcach imienia Jana Śniadeckiego²⁹. Na fali zmian w oświacie doszło też do uchwalenia nowego zarządzenia w sprawie patronów placówek oświatowo-wychowawczych³⁰. Wprawdzie w nowej formule zrezygnowano z afirmowania postaci Karola Świerczewskiego jako patrona – symbolu, ale nadal w kwestii nazw szkół zalecano, by „przybrać imiona (osób lub instytucji), które działalnością swoją «służyły idei postępu, walczyły o wyzwolenie narodowe i społeczne, zasłużyły się dla rozwoju oświaty i kultury narodowej lub dla rozwoju gospodarczego kraju». Przy wyborze należało mieć na uwadze te, które działalnością związane były ze specyfiką szkoły (placówki) lub z miejscowością w której funkcjonowała”³¹.

²⁷ W 1950 r. zapadła decyzja, aby szkoły TPD były tworzone w nowo wybudowanych budynkach. Od tego czasu szkół TPD wyraźnie przybywało. Szkoły te były w pełni laickie. Jednakże eksperyment związany ze szkołami TPD trwał krótko, bo do 1956 r. Niewątpliwie ich ideał trwał tak długo, jak długo wspierał go autorytet siłowej władzy. K. Kosiński, *O nową mentalność. Życie codzienne w szkołach 1945–1956*, Warszawa 2000, s. 52–55.

²⁸ Przykładowo, w dniu 9 IX 1957 r. wysłane zostało pismo dyrekcji SP i Liceum Ogólnokształcącego nr 4 w Toruniu o przywrócenie imienia T. Kościuszki. AAN, Min. Ośw., sygn. 1342, s. 37. Kolejny wniosek dyrekcji LO TPD w Rzeszowie z 7 I 1957 r. dotyczył przywrócenia nazwy w jej pierwotnym brzmieniu, a mianowicie: „Państwowe Liceum Ogólnokształcące im. St. Staszica w Chrzanowie”. *Ibidem*, s. 295.

²⁹ Już od stycznia 1957 r. wychowankowie czynili starania na terenie Wydziału Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach w celu przywrócenia do życia tej zasłużonej, zamkniętej w 1950 r. placówki. AAN, Min. Ośw., sygn. 1343, s. 130, 135. Tak też się stało m.in. w Pabianicach. W tym mieście decyzją ministerstwa z 15 VII 1961 r. przywrócono takie imię I Liceum Ogólnokształcącemu, *ibidem*, sygn. 1346, s. 269.

³⁰ Zarządzenie z dnia 25 maja 1960 r. w sprawie nazw szkół ogólnokształcących, zakładów kształcenia nauczycieli, szkół zawodowych i innych placówek oświatowo-wychowawczych, Dz. Urz. Min. Ośw. z dnia 22 czerwca 1960 r., nr 8, poz. 131.

³¹ Nadania szkole lub innej placówce oświatowo-wychowawczej imienia dokonywało kuratorium okręgu szkolnego w odniesieniu do szkół i placówek, które podlegały bezpośrednio inspektorowi oświaty, a Ministerstwo Oświaty w odniesieniu do szkół i placówek, które podlegały bezpośrednio kuratorium okręgu szkolnego lub Ministerstwu Oświaty. *Ibidem*, s. 185.

Na kolejne zarządzenie w sprawie nazw szkół trzeba było poczekać prawie ćwierćwiecze. Ukazało się ono w dniu 30 sierpnia 1980 r.³² W wytycznych, choć nadal wśród patronów preferowano osoby (w wyjątkowych przypadkach społeczności), które wniosły wkład w walkę o „narodowe lub społeczne wyzwolenie i postęp społeczny w kraju i na świecie”, na pierwszym miejscu dla przyszłego patrona stawiano wymóg działalności i postawy całego życia, która miała być wzorem osobowym dla dzieci i młodzieży³³. W okresie tzw. transformacji systemowej 1989 r. szkolnictwo polskie wchodziło z nowym zarządzeniem w sprawie nazewnictwa szkół, wydanym 31 maja. Najnowsze wytyczne wprost określały wzorce osobowe dla dzieci i młodzieży. Oprócz preferowanych do tej pory wymieniono też te, które wniosły istotny wkład w rozwój gospodarki, kultury, oświaty, służby zdrowia, nauki i techniki, walkę o pokój, przyjaźń i współpracę między narodami³⁴.

Warto wspomnieć o strukturach organizacyjnych w Ministerstwie Oświaty (od 1972 r. Ministerstwie Oświaty i Wychowania) odpowiedzialnych za ostateczną decyzję w sprawie patronatu. W latach pięćdziesiątych był to Departament Szkolnictwa Ogólnokształcącego (a w nim odpowiedzialne za dany poziom i charakter szkolnictwa wydziały: Szkolnictwa Ogólnokształcącego i Zawodowego)³⁵. Później, w latach siedemdziesiątych, było to Biuro Rady do Spraw Wychowania³⁶. W latach kolejnych – Departament Wychowania w Szkole, Rodzinie i Środowisku³⁷.

Tylko zarządzenie z 1952 r. narzuciło konkretny wzorzec osobowy – Karola Świerczewskiego, który miał wymazać pamięć o bo-

³² Zarządzenie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 30 sierpnia 1980 r. w sprawie nadawania szkołom i placówkom oświatowo-wychowawczym imienia patrona, sztandaru i godła państwowego, Dz. Urz. Min. Ośw. i Wych. 1980, nr 10, poz. 71, s. 149–150.

³³ Decyzję o nadaniu szkole imienia patrona podejmował kurator oświaty i wychowania na wniosek dyrektora szkoły, zaopiniowany przez radę pedagogiczną i uczniowskich przedstawicieli – po uzgodnieniu z Ministrem Oświaty i Wychowania. *Ibidem*.

³⁴ Zarządzenie nr 36 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 maja 1989 r., w sprawie nadawania szkołom i innym placówkom oświatowo-wychowawczym imienia patrona, sztandaru i godła szkolnego, Dz. Urz. Min. Ed. Nar. 1989, nr 4, s. 45.

³⁵ AAN, Min. Ośw., sygn. 1342, s. 104; sygn. 1346, s. 228.

³⁶ *Ibidem*, sygn. 1030, s. 10.

³⁷ *Ibidem*, sygn. 1039, s. 4.

haterze poprzedniej epoki – Józefie Piłsudskim. W kolejnych zarządzeniach, choć preferencje dla osób i społeczności zaangażowanych w walki o „narodowe i społeczne wyzwolenie” były widoczne, to stały się one coraz bardziej pojemne.

Systematyzacja patronów kieleckich szkół w PRL

Pierwszą zmianą, jakiej w nowej rzeczywistości politycznej dokonano w nazewnictwie szkół, było wyciszenie pamięci o Józefie Piłsudskim. Niewątpliwie celem władz po roku 1945 było usunięcie pamiątek po Marszałku, zarówno z przestrzeni publicznej, jak i z wyobraźni ludzi³⁸. To postać gen. Karola Świerczewskiego, jak przekonywała Żanna Kormanowa (działaczka komunistyczna, dyrektor Departamentu Reformy Szkolnictwa i Wychowania w Ministerstwie Oświaty Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej 1945–1948), miała „symbolizować i łączyć w swej osobie w sposób zgół wyjątkowy te elementy, które wchodzą w skład legendy Wojska Polskiego”³⁹. Do zmian doszło też w województwie kieleckim. Szkoły, które nosiły imię Marszałka w okresie dwudziestolecia międzywojennego, albo pozbawiano imienia, a nowe nadawano im w późniejszym okresie⁴⁰, albo uzyskiwały nowego patrona w osobach na przykład neutralnego dla nowej władzy Jana Henryka Dąbrowskiego. Tak było choćby w przypadku Szkoły Podstawowej nr 3 w Skarżysku-Kamiennej⁴¹. Sprawa nowego nadania w przestrzeni kieleckiej stała się aktualna dopiero w 1954 r. Czwartemu Liceum Ogólnokształcącemu

³⁸ P. Kusiak, *Legenda i kult Józefa Piłsudskiego. Jak w Polsce doby integracji europejskiej interpretować postać Marszałka?*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych” 2010, R. II, s. 247.

³⁹ AAN, Akta Stanisława Skrzyszewskiego, sygn. 478/160, s. 234–235.

⁴⁰ Tak było w przypadku I Liceum Ogólnokształcącego w Busku-Zdroju, któremu jako funkcjonującemu wówczas gimnazjum nadano, w roku szkolnym 1933/1934, imię Józefa Piłsudskiego. W 1946 r. przed gmachem szkoły ustawiono pomnik Tadeusza Kościuszki. W 1968 r., podczas uroczystości z okazji 50-lecia placówki, nadano szkole imię Tadeusza Kościuszki. <https://lo1busko.edupage.org/a/historia-szkoly> (dostęp: 20 VI 2025).

⁴¹ Szkoła Podstawowa nr 3 im. Henryka Sienkiewicza w Skarżysku-Kamiennej w dniu 23 VI 1934 r. otrzymała prawo noszenia nazwy Siedmioklasowa Szkoła Powszeczna im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Dnia 1 IX 1948 r. marszałka zastąpił Jarosław Dąbrowski. W roku szkolnym 1968/1969 nadano szkole nowe imię. Patronem został Henryk Sienkiewicz. *Szkie do historii szkoły*, <https://sp3skarzynsko.edupage.org/about/?eqa=dGV4dD10ZXh0L2Fib3V0JnN1YnBhZ2U9MSZza2dkeWVhcj0yMDI0> (dostęp: 20 VI 2025).

nadano wówczas imię Hanki Sawickiej⁴². W następnych latach usankcjonowano następujących patronów dla szkół: Władysława Jagiełłę (1960), Władysława Broniewskiego (1960), Tadeusza Kościuszkę (1961)⁴³, Marcelego Nowotkę (1962)⁴⁴, Dwudziestolecia Ludowego Wojska Polskiego (1963), Dwudziestolecia PRL (1964), Partyzantów Ziemi Kieleckiej (1964)⁴⁵, Adolfa Dygasińskiego (1964), Piotra Ściegiennego (1966), Juliusza Słowackiego (1966), Feliksa Dzierżyńskiego (1967)⁴⁶, Aleksandra Zawadzkiego (1967)⁴⁷, Bohaterów Warszawy (1967), Bohaterów Westerplatte (1967)⁴⁸, Karola Świerczewskiego (1968)⁴⁹, Oskara Langego (1968), Ludwika Waryńskiego (1970), Cypriana Kamila Norwida (1971), Hubalczyków (1973), Henryka Sucharskiego (1973), Janka Krasickiego (1975), Hufców Budowlanych „Świt” (1975)⁵⁰, Krzysztofa Kamila

⁴² „Szkoła Olimpijczyków”. *Monografia IV Liceum Ogólnokształcącego im. Hanki Sawickiej w Kielcach, Jubileusz 50-lecia 1950–2000*, red. E. Kosik, J. Pytel, P. Olaszewski, Kielce 2000, s. 41.

⁴³ W latach 1961–1973 imię to nadano jeszcze siedmiu szkołom w województwie kieleckim. Archiwum Państwowe w Kielcach [dalej: AP w Kielcach], Wojewódzka Rada Narodowa w Kielcach 1974–1990 [dalej: WRN], sygn. 572, s. 1, 25, 42, 77, 98, 117.

⁴⁴ AP w Kielcach, WRN, sygn. 570, s. 11, 27, 53. Imię Marcelego Nowotki nadano w 1962 r. jeszcze siedmiu szkołom w województwie kieleckim, *ibidem*, s. 42, 77; *ibidem*, sygn. 571, s. 98; *ibidem*, sygn. 573, s. 33, 81.

⁴⁵ *Ibidem*, sygn. 469, s. 2–3, 27–28; sygn. 570, s. 116; sygn. 571, s. 5; <http://www.sp7.kielce.eu/content/kalendarium-szkoly-podstawowej-nr-7> (dostęp: 15 VI 2025). Uhonorowano też: Partyzantów Ziemi Koneckiej; Jędrzejowskiej; Włoszczowskiej; Opatowskiej; Staszowskiej. AP w Kielcach, WRN, sygn. 570, s. 1, 25, 42, 81, 98, 117.

⁴⁶ SP nr 9, *Historia szkoły*, <http://sp9.kielce.eu/historia-szkoly/> (dostęp: 19 VI 2025); V Liceum Ogólnokształcące, *Historia szkoły*, <https://5lo.kielce.eu/zawartosc/historia-szkoly> (dostęp: 19 VI 2025); VI Liceum Ogólnokształcące, *Historia szkoły*, <https://slowacki.kielce.eu/historia-szkoly> (dostęp: 19 VI 2025); AP w Kielcach, WRN, sygn. 469, s. 2–3.

⁴⁷ Archiwum Zakładowe [dalej: AZ] Szkoły Podstawowej nr 22 w Kielcach im. generała Stanisława Maczka [dalej: SP nr 22], B-50, sygn. 3/1, b.p. Imieniem tym „uhonorowano” jeszcze trzy inne szkoły w województwie. AP w Kielcach, WRN w Kielcach. KOS, sygn. 571, s. 1.

⁴⁸ SP nr 11, <https://sp11.kielce.eu/historia/> (dostęp: 15 VI 2025); AP w Kielcach, WRN, sygn. 571, s. 129.

⁴⁹ *Ibidem*, sygn. 469, s. 27–28. Imię to otrzymało osiem szkół w województwie (w tym dwie szkoły o tym imieniu w Pionkach). *Ibidem*, sygn. 570, s. 42, 76; sygn. 572, s. 1, 56, 103; sygn. 573, s. 136.

⁵⁰ AP w Kielcach, WRN w Kielcach, sygn. 469, s. 27–28; sygn. 573, s. 137, 148; sygn. 590, s. 40; ZSZ nr 1, *Historia szkoły*, <https://www.zsz1.kielce.pl/pl/historia/ZSE> (dostęp: 19 VI 2025). *Historia szkoły*, <https://zse.kielce.eu/historia> (dostęp: 15 VI 2025); SP nr 28, <https://sp28.kielce.eu/historia-szkoly> (dostęp: 15 VI 2025).

Baczyńskiego (1978)⁵¹, Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego (1985/1986), Henryka Sienkiewicza (1988 szkoła podstawowa, 1998 liceum)⁵², Józefa Wybickiego (Zasadnicza Szkoła Budowlana dla Pracujących, później X Liceum Ogólnokształcące, od 1985)⁵³.

Biorąc pod uwagę różnorodne kategorie, patroni kieleckich szkół dadzą się usystematyzować między innymi ze względu na swoją liczebność, czyli na patronów indywidualnych oraz zbiorowych. W okresie PRL w Kielcach ustanowiono dwudziestu patronów indywidualnych i siedmiu zbiorowych. Przyjmując jako drugie kryterium obszar ich działania, tj. patroni ogólnopolscy i lokalni, to wśród kieleckich placówek zdecydowanie dominowali patroni ogólnopolscy. Z lokalnych można wymienić tylko dwóch patronów zbiorowych: Partyzantów Ziemi Kieleckiej i Hubalczyków. Biorąc z kolei za wyznacznik aktywności patrona, to dominowali działacze polityczni, zwłaszcza przedstawiciele ruchu robotniczego, a także bohaterowie indywidualni i zbiorowi, którzy wstawili się walką za Polskę oraz „narodowe i społeczne wyzwolenie”. Kolejna grupa, jaką można wyodrębnić, to imiona wybitnych, ogólnopolskich przedstawicieli świata literatury i muzyki. Panteon kieleckich patronów był szeroki, uwzględniający różnorodne postaci i społeczności zbiorowe.

Wokół motywów nadawania szkołom imion

Do szczególnie preferowanych przez władze oświatowe niewątpliwie należeli patroni – indywidualni i zbiorowi, związani z ruchem robotniczym. Łącznie uhonorowano nimi dziewięć placówek. Imię Hanki Sawickiej (Szapiro), „bohaterki, która działalnością swoją służąc idei demokratycznej walczyła o postęp, godność, wielkość i rozwój narodu” – uzyskała Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Podstawowego i Licealnego TPD⁵⁴. W maju 1954 r. odbyła się ceremonia nadania

⁵¹ <https://sp27.kielce.eu/historia> (dostęp: 15 VI 2025); B. Słupiński, *Monoografia Szkoły Podstawowej nr 27 im. Krzysztofa Kamila Baczyńskiego w Kielcach w latach 1989–2003*, (praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. Stanisława Majewskiego), Kielce 2003, sygn. 1637/97.

⁵² Archiwum Kuratorium Oświaty w Kielcach [dalej: AKO w Kielcach], Zespół Szkół Ogólnokształcących im. K.I. Gałczyńskiego, sygn. 368/16; SP nr 31, *Historia szkoły*, <https://sp31kielce.edupage.org/text53/> (dostęp: 15 VI 2025).

⁵³ *O nas. Historia*, <https://www.zs2-kielce.pl/index.php/o-szkole> (dostęp: 15 VI 2025).

⁵⁴ *XXV-lecie IV Liceum Ogólnokształcącego im. Hanki Sawickiej w Kielcach*, Kielce 1975, s. 5.

szkole imienia⁵⁵. Patronka została wybrana przez władze w przemysłany sposób. Była to osoba młoda, o poglądach lewicowych, a co ważne zginęła z rąk okupanta niemieckiego⁵⁶. Imię to stało się popularne również w innych szkołach w Polsce⁵⁷. Kolejną uhonorowaną postacią był Marceli Nowotko – nominowany przez Kreml na stanowisko I Sekretarza KC PPR, a po tragicznej śmierci w 1942 r. wyniesiony na sztandary propagandy komunistycznej. W 1962 r. z okazji dwudziestolecia PPR nadano jego imię Szkole Podstawowej nr 16 w Kielcach⁵⁸. Z inicjatywą wyboru takiego patrona, w związku z rocznicą powstania partii, wystąpili członkowie KW PZPR w Kielcach. Pomysł wpisywał się, jak nie ukrywano, w szerszą koncepcję nadania imion działaczy PPR niektórym szkołom w Kielecczyźnie. Naczelnik działu Teofil Pypeć proponował więc, aby nowo wybudowanej szkole podstawowej – „pomnikowi Tysiąclecia w Kielcach na SzydłóWKu”, nadać właśnie imię Marcelego Nowotki⁵⁹. Inspektorat Oświaty m. Kielc wtórował tym postulatowi, nie ukrywając zadowolenia, że „dla uczczenia 20-lecia PPR szkoła podstawowa wybudowana w dzielnicy robotniczej naszego miasta będzie miała imię działacza – rewolucjonisty”. W dniu 24 kwietnia kierownictwo Szkoły Podstawowej nr 16 zostało poinformowane przez Zygmunta

⁵⁵ „Szkoła Olimpijczyków”. *Monografia...*, s. 40. Pierwsza inicjatywa nadania tego imienia została podjęta w 1953 r. Zachowało się pismo Prezydium WRN w Kielcach. Wydział Oświaty do Min. Ośw. Departament Szkolnictwa Ogólnokształcącego, z dnia 4 III 1955 r., w którym podtrzymywano w dalszym ciągu swój wniosek o nadanie SP i LO TPD 2 w Kielcach im. H. Sawickiej. Jak wskazywał kierownik Wydziału Oświaty J. Małkiewicz, ze względu na to, że szkoła dobrze spełnia swoją rolę jako szkoła świecka. Nadanie jej imienia Hanki Sawickiej przyczynić się miało do wytworzenia sprzyjającej atmosfery dla szkoły w środowisku. Decyzja pozytywna z 31 III 1955 r. AAN, Min. Ośw., sygn. 1342, s. 28–29.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 27, 41.

⁵⁷ Dla SP nr 2 w Strzemieszycach (mającej tradycję międzywojenną, uruchomiono ją w 1936 r.), wnioskowano o imię H. Sawickiej – pismo Prezydium PRN w Będzinie z dnia 8 XI 1954 r., decyzja pozytywna z dnia 29 IV 1955 r. O imię Hanki Sawickiej wnioskowało również Prezydium WRN w Stalingradzie dla II LO w Będzinie, pismem z dnia 22 III 1956 r., zgoda Min. Ośw. Departament Szkolnictwa Ogólnokształcącego. Wydział Szkolnictwa Licealnego – 28 VII 1956 r. Imię H. Sawickiej otrzymała również przodująca szkoła w Bytomiu nr 37 (wniosek z 28 I 1955 r., zgoda 25 III). AAN, Min. Ośw., sygn. 1342, s. 87–88, 101, 104, 113, 123.

⁵⁸ AP w Kielcach, WRN, sygn. 570, s. 53. Z tej samej okazji imię M. Nowotki nadano Szkole Podstawowej i liceum w Mszczonowie (25 VII 1962). AAN, Min. Ośw., sygn. 1346, s. 365.

⁵⁹ WRN w Kielcach, KOS Szkolnego II, w piśmie z dnia 8 I 1962 r. zwracała się do PMRN. Inspektorat Oświaty w Kielcach, informując o inicjatywie KW w Kielcach. *Ibidem*, WRN, sygn. 570, s. 53.

Pawełczyka – kuratora Okręgu Szkolnego w Kielcach, o nadaniu imienia Nowotki⁶⁰. Nowa szkoła miała już imię w kwietniu, a lekcje w niej rozpoczęły się dopiero 1 października 1962 r.⁶¹

Z kolei w roku szkolnym 1963/1964, tym razem z okazji dwudziestolecia [Ludowego] Wojska Polskiego⁶², w dniu 24 października 1963 r. Kuratorium Oświaty nadało Szkole Podstawowej nr 8 imię Dwudziestolecia Ludowego Wojska Polskiego. Nazwa ta miała symbolizować prymat „ludowego wojska” nad wielowiekowymi tradycjami „burżuazyjnymi” w polskiej wojskowości. Inspektor szkolny Piotr Wieczorek wniosek Wydziału Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach o nadanie tej szkole takiego właśnie imienia motywował tym, że placówka znajdowała się w rejonie stacjonującej od wielu lat jednostki wojskowej i cmentarza żołnierzy poległych w walkach II wojny światowej⁶³.

Lata sześćdziesiąte XX w. to czas gdy w Polsce, w tym też w Kielcach, uroczystości obchodzono wspomniane już Tysiąclecie Państwa Polskiego (1960–1966/1967). Z wszystkich punktów obchodów najważniejsze propagandowe zadanie czynniki partyjne wyznaczyły promocji Polski Ludowej. W 1964 r., z okazji odbywających się wówczas uroczystości dwudziestolecia PRL, których celem była propaganda „dorobku” tego okresu oraz „ukazywanie historycznej roli i słuszności polityki PPR/PZPR”, w Kielcach oddano do użytku nowe osiedle, a otwartej na jego terenie nowej szkole (Szkole Podstawowej nr 18) nadano imię Dwudziestolecia PRL⁶⁴.

Nowe nadania imion działaczy związanych z lewicą komunistyczną przyniósł okres hucznie obchodzonej w Polsce rocznicy „wielkiej rewolucji październikowej”. W dniu 16 października 1967 r.,

⁶⁰ *Ibidem*, s. 54–55.

⁶¹ Uroczystość inauguracyjna rok szkolny 1962/1963 odbyła się na zewnątrz budynku. Dziennik lokalny wystąpił z bardzo ostrym artykułem pt. *Kiedy wreszcie takimi „kwiatkami” zajmą się organy ścigające. Z winy brakorobów dzieci nie mogą się uczyć*. AKO w Kielcach, Szkoła Podstawowa nr 16 [Zespół nr 061]. Kronika szkolna 1962–1967, sygn. 111, b.p.; Kronika szkolna 1967–1972, sygn. 112, b.p.

⁶² Warto podkreślić, że termin Ludowe Wojsko Polskie (LWP) nigdy nie stał się oficjalną nazwą armii komunistycznej Polski, choć był stosowany jako nieformalne określenie także w celach propagandowych. T. Leszkowicz, *Spadkobiercy Mieszka, Kościuszki i Świerczewskiego. Ludowe Wojsko Polskie jako instytucja polityki pamięci historycznej*, Warszawa 2022 (Monografie. Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, t. CLXXVII), s. 8.

⁶³ AP w Kielcach, WRN, sygn. 570, s. 116.

⁶⁴ <https://sp18.kielce.eu/index.php/zawartosc/50-lat-szkoly> (dostęp: 15 VI 2025); AP w Kielcach, WRN, sygn. 469, s. 27–28 i sygn. 571, s. 48; SP nr 19, <http://sp19.kielce.eu/?cat=350> (dostęp: 15 VI 2025).

w związku ze zbliżającym się wspomnieniem tego wydarzenia i udziału w nim Polaków, rada pedagogiczna Szkoły Podstawowej nr 24, z pewnością nie bez nacisku ze strony władz oświatowych dążących do uhonorowania tego wydarzenia, podjęła uchwałę o nadaniu tejże szkole imienia Feliksa Dzierżyńskiego. Anulowano tym samym wcześniejszą decyzję z maja 1967 r., przewidującą na patrona szkoły Karola Świerczewskiego „Waltera”⁶⁵. Imię generała, którego jak już wspomniano w okresie PRL idealizowano, celowo pomijając jego przeszłość (jako funkcjonariusza sowieckiego wywiadu wojskowego), by wyprzeć niewygodną dla władzy legendę Piłsudskiego, otrzymała natomiast Szkoła Podstawowa nr 19, którą otwarto w dniu 1 lutego 1966 r. O to też, jak wynikało z oficjalnych pism, wystąpić miała sama społeczność szkolna. Niewątpliwie jednak nie odbyło się to bez nacisków władz, którym zależało, jak nie ukrywano, aby na terenie Kielc choć jedna placówka szkolna zyskała patronat Świerczewskiego⁶⁶. Pismem z dnia 27 kwietnia 1968 r. kurator Okręgu Szkolnego Kieleckiego S. Ornatowski nadał szkole imię tegoż sowieckiego generała⁶⁷.

Również o imię Aleksandra Zawadzkiego „spontanicznie” wystąpić miała społeczność szkolna (rada pedagogiczna i prezydium komitetu rodzicielskiego) Szkoły Podstawowej nr 22⁶⁸. Z pewnością i w tym przypadku owa „spontaniczność” nie była przypadkowa. Wszakże była to placówka, która, jak podkreślały to władze oświatowe, została oddana do użytku w ostatnim roku obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, a pierwszy rok nauki w niej przypadł na okres obchodów dwudziestopięciolecia PPR. Postać Aleksandra Zawadzkiego, który należał do najwyższych gremiów przywódczych PPR, a następnie PZPR, miała zostać wybrana nieprzypadkowo. Nazwano go „wielkim działaczem rewolucyjnym, bojownikiem o Polskę Ludową, organizatorem władzy ludowej” i przypisano „związek z Kielcami, a szczególnie z rejonem Kadzielni”⁶⁹. O tym, że wykorzystany był wówczas do odbudowywania i wzmacniania struktur organizacyjnych zależnej od Moskwy KPP w Polsce, w tym w Kielcach,

⁶⁵ AP w Kielcach, WRN, sygn. 469, s. 2–3.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 27–28.

⁶⁷ *Ibidem*, sygn. 572, s. 61, 64.

⁶⁸ AZ, SP nr 22, sygn. B-50, sygn. 3/1. Rada Pedagogiczna protokoły z posiedzeń VIII 1966 – VI 1967, b.p.

⁶⁹ W piśmie z 18 II 1967 r. poinformowano o nadaniu nazwy: Szkoła Podstawowa nr 22, im. Aleksandra Zawadzkiego. AP w Kielcach, WRN, sygn. 572, s. 5.

nie wspomniano. W dniu 4 czerwca 1967 r. szkoła otrzymała imię Aleksandra Zawadzkiego⁷⁰.

Przypomniano też o innym obok Sawickiej zamordowanym przez Niemców działaczu młodzieżowego ruchu komunistycznego – Jan-ku Krasickim. W czasach komunistycznych był on kreowany na patrona młodzieży. Jego imię otrzymała funkcjonująca od 1970 r. Szkoła Podstawowa nr 28 w Kielcach. Stało się to faktem 21 września 1975 r.⁷¹ Warto podkreślić, że była to ostatnia szkoła w Kielcach, która honorowała młodych ludzi z obozu ówczesnej władzy. W 1978 r. wśród patronów kieleckich szkół znalazła się postać przedstawiciela młodego pokolenia Polaków z przeciwnego obozu – Krzysztofa Kamila Baczyńskiego.

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych oprócz nadań związanych z systemem i jego ideowymi korzeniami, częste były w kieleckich placówkach również neutralne nazwy. Koncepcja ta, jak już wspomniano wcześniej, związana była niewątpliwie ze znacznie szerszym procesem, który był poszukiwaniem dla partii komunistycznej nowej tożsamości po „odwilży” i krachu koncepcji ideologicznych stojących za stalinizmem. Stąd w działaniach władz można było dostrzec elementy zawłaszczania różnych tradycji narodowych. I tak w nurcie tym zauważa się próby „przejęcia” przez władze takich postaci, jak wspomniany już Adam Mickiewicz czy Ludwik Waryński.

Imię Ludwika Waryńskiego otrzymała Szkoła Podstawowa nr 20 w Kielcach. Decyzja o tym, która zapaść miała w dniu 21 kwietnia 1970 r. na posiedzeniu rady pedagogicznej, była motywowana charakterem dzielnicy: „typowo robotniczej”, „zachowującej dawne cechy Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego”. W obraz ten dobrze wpisywał się „związany w pracy partyjnej i zawodowej z przemysłem metalowym” Ludwik Waryński⁷². Postać ta miała też być „dobrze znana młodzieży jak i mieszkańcom dzielnicy” jako „wzór do naśladowania najszlachetniejszych cech ludzkiego charakteru” i „zbliżyć szkołę ze środowiskiem”. Jak wynikało z dalszego fragmentu wniosku o nadanie szkole takiego właśnie imienia, inicjatywa ta została uzgodniona z Komitetem Miejskim PZPR oraz z Wydziałem Oświaty Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Kielcach⁷³.

⁷⁰ AZ, SP nr 22, sygn. B-25, sygn. 9/20, b.p.

⁷¹ *Historia szkoły*, <https://sp28.kielce.eu/historia-szkoly> (dostęp: 15 VI 2025).

⁷² AP w Kielcach, WRN, sygn. 469, s. 27–28.

⁷³ *Ibidem*, sygn. 573, s. 12–13.

Dochodziło też do prób wyjścia przez społeczności szkolne naprzeciw oczekiwaniom władz po to, aby otrzymać patrona „neutralnego”. Do takich nadań należały imiona dla szkół honorujące na przykład partyzantów z ziemi kieleckiej. Pojęcie to wydawało się pojemne dla różnych nurtów. Wyeksponowanie znaczenia ruchu partyzanckiego w czasie II wojny światowej związane było z wyraźniejszym krystalizowaniem się, od drugiej połowy lat pięćdziesiątych XX w., frakcji tzw. partyzantów w łonie PZPR⁷⁴. W 1964 r. ZBoWiD zainicjował akcję rehabilitowania żołnierzy Armii Krajowej⁷⁵. O tym, jak prężnie ta kombatancka organizacja rozwijała się w latach 1959–1975, niech świadczy przykład olsztyńskiego okręgu, który zbudował w tym okresie dwadzieścia oddziałów powiatowych, w tym dwa zupełnie nowe⁷⁶. Promowanie etosu walki zbrojnej o wolność Polski znalazło również odzwierciedlenie w nazwach dla szkół, w tym kieleckich⁷⁷. Szkole Podstawowej nr 7 w dniu 9 marca 1964 r. nadano imię Partyzantów Ziemi Kieleckiej. Pismo z dnia 25 marca 1964 r. o nadanie tej szkole takiego właśnie imienia motywowano tym, że jej budynek znajdował się w pobliżu pomnika i domu Polaków zamordowanych w czasie okupacji. Wskazywano też (inspektor szkolny Piotr Wieczorek), że żadna ze szkół kieleckich nie nosiła imienia mówiącego o ruchu partyzanckim na tym terenie. Patron dla tej placówki – wybrany w latach sześćdziesiątych oddolnie i spontanicznie, ale z akceptacją władz wojewódzkich, przetrwał do dzisiaj⁷⁸.

Z kolei rok 1967 (24 września) to czas nadania Szkole Podstawowej nr 11 w Kielcach imienia Bohaterów Warszawy. By zrozumieć ideę nadawania szkołom tego imienia, trzeba cofnąć się do dnia 20 lipca 1964 r., gdy w stolicy odsłonięto pomnik Bohaterów

⁷⁴ Więcej na temat taktyki partyzantów por. A. Friszke, *Opozycja polityczna w PRL 1945–1980*, Londyn 1994, s. 117; T.P. Rutkowski, *Nauki historyczne w Polsce 1944–1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*, Warszawa 2007, s. 412.

⁷⁵ Por. A. Friszke, *op. cit.*, s. 117.

⁷⁶ Proces odbudowy struktur terenowych dopełnił się w 1965 r., kiedy z satysfakcją ogłoszono, że „dziś już nie ma ani jednego powiatu, na terenie którego nie byłoby kół [ZBoWiD]”. Startując z poziomu około 200 aktywistów, dwa lata po Październiku olsztyński Okręg liczył już ponad 1800 członków. M. Korejwo, *Związek Bojowników o Wolność i Demokrację na Warmii i Mazurach w latach 1947–1975. Zarys dziejów*, „Komunizm: system – ludzie – dokumentacja” 2015, nr 4, s. 182.

⁷⁷ Przykładowo, w 1962 r. SP i liceum w Bytowie nadano imię Związku Bojowników o Polskość i Wolność Ziemi Bytowskiej. AAN, Min. Ośw., sygn. 1346, s. 184.

⁷⁸ AP w Kielcach, WRN, sygn. 571, s. 5–6; <http://www.sp7.kielce.eu/content/kalendarium-szkoly-podstawowej-nr-7> (dostęp: 15 VI 2025).

Warszawy⁷⁹. W uroczystościach uczestniczyły dziesiątki tysięcy mieszkańców⁸⁰. Była to jedna z niewielu uroczystości dwudziestolecia PRL ciesząca się autentycznym i oddolnym zainteresowaniem społeczeństwa oraz wychodząca naprzeciw jego emocjonalnym potrzebom⁸¹. W odbiorze społecznym pomnik symbolizował szerokie imponderabilia narodowe, zwłaszcza tradycje niepodległościowe z lat 1939–1945⁸². Nadanie Szkole Podstawowej nr 11 imienia Bohaterów Warszawy było inicjatywą oddolną środowiska szkolnego. W dniu 2 lutego 1967 r. wysłane zostało w tej sprawie pismo dyrekcji szkoły do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach⁸³. Wybór patrona miał być, jak w nim wskazywano, „urzeczywistnieniem naszych wzniosłych zamierzeń zmierzających w konsekwencji do patriotycznego kształtowania umysłów i charakterów naszych dzieci”⁸⁴. Stosowane w latach sześćdziesiątych określenie „Bohaterowie Warszawy” obliczone było, co trzeba wziąć pod uwagę, na relatywizację pamięci o powstaniu warszawskim. W 1964 r. wspomniany ZBOWiD zainicjował akcję rehabilitowania żołnierzy Armii Krajowej⁸⁵. Warto jednak podkreślić, że patron przetrwał próbę czasu i funkcjonuje do dnia dzisiejszego⁸⁶.

Z inicjatywy społeczności szkolnych imiona otrzymały następne kieleckie placówki. W kolejności chronologicznej pierwszym z nich było imię Bohaterów Westerplatte. Uroczystość nadania takiego

⁷⁹ Stanął na Placu Teatralnym. Jednakże planowany na 25 m decyzją władz obniżony został do zaledwie 6 m. *Warszawa – Pomnik Bohaterów Warszawy 1939–1945*, http://www.sztuka.net/palio/html.run?_Instance=sztuka&_PageID=857&newsId=4880&_cms=newser&callingPageId=856&_Checksum=1124053243 (dostęp: 15 VI 2025). Budowy tego pomnika domagało się społeczeństwo Warszawy, czego wyraz stanowiły listy kierowane do I sekretarza Partii W. Gomułki. AAN, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza Komitet Centralny w Warszawie 1905–1947, 1948–1990 [dalej: PZPR KC], sygn. 237/VIII/481, s. 72.

⁸⁰ Koncepcja pomnika powstała na fali przemian Października 1956 r. i związanej z nim próby rehabilitacji pamięci kampanii wrześniowej i żołnierzy AK. Fundusze na pomnik zebrano z całkowicie dobrowolnych składek warszawiaków, mieszkańców całej Polski i Polonii zagranicznej, por. Ł. Polniak, *Patriotyzm wojskowy w PRL w latach 1956–1970*, Warszawa 2011, s. 103–104.

⁸¹ AAN, PZPR KC, sygn. 237/VIII/481, s. 71–72.

⁸² *Ibidem*, s. 105.

⁸³ AP w Kielcach, WRN w Kielcach. KOS, sygn. 572, s. 29.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 30.

⁸⁵ Rewalidacja nie obejmowała politycznego oblicza AK ani jej dowódców, a wysilek militarny prostych żołnierzy w myśl zasady, że „nie jest najważniejsze w jakiej organizacji przelewało się krew za Polskę”. Por. A. Friszke, *op. cit.*, s. 117.

⁸⁶ <https://spi11.kielce.eu/> (dostęp: 15 VI 2025).

właśnie imienia Szkole Podstawowej nr 12 odbyła się w dniu 14 stycznia 1967 r.⁸⁷ Przyzwolenie na kultywowanie pamięci o bohaterach Wybrzeża miało niewątpliwie związek z prowadzoną w czasach Gomułki polityką wobec Niemiec⁸⁸. Społeczność szkolna Szkoły Podstawowej nr 12 wybór patrona motywowała tym, że jej rada pedagogiczna od wielu lat utrzymywała ścisły kontakt z uczestnikami walk o Westerplatte. W organizowanych spotkaniach z młodzieżą brał udział jeden z obrońców, major Leon Pajak. Informacja o aprobachie przez kuratorium takiej nazwy przyszła do kierownictwa szkoły w dniu 10 maja 1966 r.⁸⁹

Następne imię nadano w 1973 r. Szkole Podstawowej nr 21, honorując Henryka Sucharskiego, dowódcę obrony Westerplatte⁹⁰. Wiadomość o takiej inicjatywie została zawarta w piśmie z dnia 24 maja 1973 r. Wiadomo jednak, że w sprawie tego imienia oprócz

⁸⁷ AP w Kielcach, WRN w Kielcach. KOS, sygn. 571, s. 48. Westerplatte, jak już zauważono w pracach naukowych, należało w okresie PRL do miejsc pamięci na styku tradycji polskiej i sowieckiej, z zastrzeżeniem, że ta druga wypierała stopniowo treści i wartości tej pierwszej. Już na użytek „wyzwolenia” próbowano powiązać Westerplatte z mitami założycielskimi Polski Ludowej. Lata sześćdziesiąte XX w. to czas, gdy po październikowej odwilży do głosu w jego sprawie doszła prasa, literatura i zachowania środowiska weteranów, a w obrębie topografii półwyspu zaczęto prowadzić prace w postaci przebudowy Cmentarzyka, usunięcia krzyża i postawienia czołgu (1962). W 1966 r., pod wpływem rosnącego ruchu turystycznego, z okazji ostatniego roku wspomnianego już Tysiąclecia Państwa Polskiego, wybudowano na Westerplatte monumentalny kopiec z pomnikiem (został odsłonięty w niedzielę 9 X 1966 r., w rocznicę bitwy pod Lenino). Zdecydowano się przy tym diametralnie przeobrazić teren półwyspu, niszcząc i ograniczając zasięg oddziaływania reliktywów Września. K. Zajączkowski, *Westerplatte. Mechanizmy kształtowania się i funkcjonowania miejsca pamięci w latach 1945–1989*, praca doktorska napisana pod kierunkiem naukowym prof. UŚ dr. hab. Tomasza Pawelca, Katowice 2013, s. 395–398.

⁸⁸ Por. m.in. G. Strauchold, *Uroczystości państwowe na ziemiach zachodnich i północnych organizowane we Wrocławiu w latach 60. XX w.*, [w:] *Piastowsko-komunistyczna satysfakcja? Obchody rocznic historycznych i świąt państwowych na Śląsku po II wojnie światowej*, red. J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, Wrocław 2008, s. 149.

⁸⁹ AP w Kielcach, WRN w Kielcach. KOS, sygn. 571, s. 48, 129.

⁹⁰ Po wojnie mjr Henryk Sucharski, choć rozważał powrót do kraju, to pod wpływem informacji o procesie wytoczonym 16 najwybitniejszym przywódcom Polski Podziemnej, nie zdecydował się na ten krok. Sucharski zmarł 30 VIII 1946 r. w wieku 46 lat w brytyjskim szpitalu wojskowym w Neapolu. Po krwawym grudniu 1970 r. na Wybrzeżu władze komunistycznej Polski niespodziewanie zdecydowały się na sprowadzenie prochów Sucharskiego do kraju. Ekshumowane szczątki Sucharskiego mogły podczas podniosłej uroczystości patriotycznej 1 IX 1971 r. spocząć na cmentarzu Poległych Obrońców Westerplatte. A. Drzycimski, *Losy westerplatteczyków*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2016, nr 4, s. 24.

Kuratorium Oświaty i Prezydium MRN w Kielcach wypowiedział się KM PZPR, „który propozycję w pełni zaakceptował”⁹¹. Inicjatywa oddolna społeczności szkolnej to też nadanie w 1973 r. Szkole Podstawowej nr 26 imienia Hubalczyków. Uhonorowano tym samym żołnierza, bohatera konspiracji powrześniowej lat 1939–1940, legendarnego przywódcę na Kielecczyźnie – majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala” (1897–1940). Jak wynika z pisma z dnia 9 października 1972 r. dyrekcji szkoły do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach, powyższa decyzja miała zostać zaakceptowana przez młodzież szkolną i rodziców w materiałach ankietowych oraz uzyskać aprobatę sekretarza KM PZPR Jagielskiego (tak informowała dyrektor szkoły Irena Mrola). Kurator Okręgu Szkolnego Kieleckiego S. Ornatowski przychylił się do prośby (pismo z dnia 12 stycznia 1973 r.)⁹².

Wspomniane już obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego obok nazw odwołujących się do symboliki Polski Ludowej przyniosły również nadania upamiętniające ważne postaci historyczne. W takim właśnie duchu imię otrzymała Szkoła Podstawowa nr 13 – Władysław Jagiełły⁹³. Przyzwolenie na kultywowanie pamięci o Grunwaldzie niewątpliwie miało związek z polityką wobec Niemiec w czasach Gomułki⁹⁴. Jak wynikało z pisma z dnia 5 sierpnia 1960 r. komitetu rodzicielskiego i kierownictwa szkoły do Ministerstwa Oświaty, wybór motywowano symboliczną datą oddania szkoły do użytku „w dniu historycznej rocznicy bitwy”⁹⁵. Prośbę tę, w związku z potęgowaną w okresie Tysiąclecia problematyką niemiecką, w kontekście „odwiecznego wroga”, chętnie wsparły kieleckie władze⁹⁶.

W dniu 25 listopada 1959 r. dokonano uroczystego położenia kamienia węgielnego pod budynek Szkoły Podstawowej nr 15, której nadano imię dowódcy, patrioty, „pioniera demokracji” – Tadeusza

⁹¹ AP w Kielcach, WRN, sygn. 573, s. 148–149.

⁹² *Ibidem*, s. 137–138. Do tej pory istnieje kilka szkół noszących imię Majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala”, m.in. w Pomykowie, Chlewiskach i w Radomiu.

⁹³ Warto dodać, że w tym samym czasie takie samo imię nadano m.in. SP w Zaborowie, pow. Brzesko (KOS Krakowskiego) oraz w Jaćmierzu (KOS w Rzeszowie). AAN, Min. Oświaty, sygn. 1345, s. 115, 204.

⁹⁴ 550. rocznica Grunwaldu stanowić miała przypomnienie nie tylko doniosłego faktu historycznego, ale również ostrzeżenie „dla sił odwetowych w NRF przed wszelkimi zaborczymi zakusami”. *Inauguracja obchodów Tysiąclecia (dokończenie ze strony 1)*, „Trybuna Ludu” 1960, nr 52, s. 3.

⁹⁵ AP w Kielcach, WRN, sygn. 570, s. 9.

⁹⁶ Obszerniej na temat tematyki niemieckiej por. A. Młynarczyk-Tomczyk, *W kręgu polityki, nauki i popularyzacji...*, s. 154–165, 235–242, 384–389, 456–462; AP w Kielcach, WRN, sygn. 570, s. 10–11.

Kościuszki⁹⁷. Jak wynika z pisma z dnia 17 kwietnia 1961 r. Inspektoratu Oświaty m. Kielc do Kuratorium Okręgu Szkolnego Kieleckiego, sprawa nadania szkole tego imienia została rozwiązana dość szybko, w ciągu kilku dni⁹⁸. W dniu 24 kwietnia 1961 r. stosowny dokument został podpisany przez ówczesnego kuratora Zygmunta Pawełczyka⁹⁹. Z kolei V Liceum Ogólnokształcące w Kielcach w dniu 1 września 1966 r. otrzymało imię działacza niepodległościowego, organizatora niedoszłego powstania chłopskiego z 1844 r. – Piotra Ściegiennego, bez określenia jego przynależności do stanu duchownego (nadał ją kurator Okręgu Szkolnego Kieleckiego S. Ornatowski)¹⁰⁰.

Coraz częściej od lat sześćdziesiątych XX w. w nazwach patronów dla szkół honorowano też wybitnych przedstawicieli literatury i sztuki. W odniesieniu do Kielc był to m.in. Cyprian Kamil Norwid (z dniem 1 września 1971 r.) – patron III Liceum Ogólnokształcącego, i Konstanty Ildefons Gałczyński – patron Szkoły Podstawowej nr 30 (od roku szkolnego 1985/1986). Wybór tych imion był inicjatywą oddolną społeczności szkolnej. W związku z tym, że realizacja i tych koncepcji wymagała aprobaty lokalnego komitetu partyjnego, społeczność szkolna wpisała ich twórczość w „najbardziej postępowe i chlubne tradycje naszego narodu”¹⁰¹.

⁹⁷ Była to postać, na którą w historiografii PRL zwrócono uwagę. Bardzo uroczyście obchodzono 130. rocznicę śmierci Kościuszki, która przypadła w 1947 r. Publicyści historyczni wykorzystali ten fakt do przeprowadzenia analogii historycznych i ukazania, że odrodzona Polska nawiązuje i rozwija zapoczątkowane niegdyś dzieło. J. Centkowski, *Publicystyka historyczna prasy PPR w latach 1944–1948*, „Materiały Pomocnicze do Historii Dziennikarstwa Polski Ludowej” 1974, z. 3, s. 131.

⁹⁸ AP w Kielcach, WRN, sygn. 570, s. 27.

⁹⁹ <https://sp15.kielce.eu/historia-szkoly> (dostęp: 15 VI 2025). W tym samym czasie imię bohatera insurekcji kościuszkowskiej otrzymało liceum ogólnokształcące w Krzeszowicach (KOS Krakowskie). AAN, Min. Ośw., sygn. 1346, s. 220.

¹⁰⁰ We wniosku do władz oświatowych o nadanie takiego imienia szkole z 11 VIII 1966 r. podkreślano rewolucyjną działalność Ściegiennego. Wskazywano, że „w zetknięciu się z konkretną rzeczywistością życia chłopskiego, kształtowały się rewolucyjno-demokratyczne poglądy ks. Ściegiennego, osłonięte swoistą religijno-etyczną powłoką”. AP w Kielcach, WRN w Kielcach. KOS, sygn. 590, s. 33. Warto dodać, że była to tendencja ogólnopolska. Również m.in. Dyrekcja Liceum Ogólnokształcącego w Chodlu (KOS w Lublinie) wystąpiła z wnioskiem o imię ks. Piotra Ściegiennego (25 II 1962). Otrzymała zgodę (6 III 1962), ale bez określnika księdza. AAN, Min. Ośw., sygn. 1342, s. 104; sygn. 1346, s. 238–239.

¹⁰¹ *Ibidem*, sygn. 590, s. 42.

Z pewnością w Kielcach jak w soczewce odbijają się odgórne i oddolne motywy przypisywania imion szkołom. W odniesieniu do tych drugich bardzo istotna, szczególnie po 1956 r., była sprawczość jednostek i środowisk lokalnych. Proces modelowania przestrzeni publicznej w postaci imion nadawanych szkołom był, w związku z trudnościami organizacyjno-aprowizacyjnymi w polskiej oświacie, ale też dystansowaniem się społeczności szkolnej od nadań imion bohaterów związanych z panującym systemem, powolny i na pewno nie mógł w pełni spełniać oczekiwań władz. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. przybrał on jeszcze bardziej nieprzychylny dla władz komunistycznych przebieg¹⁰². Przywoływane próby wyjścia przez szkoły naprzeciw oczekiwaniom władz po to, aby otrzymać patrona „neutralnego” nie były niczym innym jak działaniem – sprawczym – w systemie, który niewątpliwie taką sprawczość chciał na każdym etapie kontrolować. W niektórych przypadkach łączyło się to także z wykorzystywaniem, jeśli taka była potrzeba, nawet partyjnych struktur dla własnej korzyści (choćby przywoływanie aprobaty niektórych patronów ze strony lokalnych komitetów partyjnych).

Przygotowania do uroczystości nadania imion i ich przebieg (perspektywa szkół)

Przygotowania do nadania imion szkołom różniły się czasem, jaki zajmowały, w zależności od tego, czy imię było narzuconą przez władzę koncepcją, czy też wybór był decyzją oddolną i ostatecznie popartą przez lokalne władze oświatowe. Dla przykładu o przygotowaniach do nadania Szkole Podstawowej nr 22 imienia Aleksandra Zawadzkiego (co stało się w dniu 4 czerwca 1967 r.) po raz pierwszy wspomniano w protokole z posiedzenia rady pedagogicznej z dnia

¹⁰² Oczywiście nadania związane z systemem komunistycznych i z jego przedstawicielami występowały nadal, ale było ich zdecydowanie mniej. Świadczyć może o tym chociażby systematyka nadań imion szkołom i placówkom w okresie od listopada 1977 do kwietnia 1978 r. Nadano wówczas 60 imion bez odwołań do działaczy ruchu robotniczego i komunistycznego oraz bohaterów Związku Radzieckiego oraz 13 imion odwołań do działaczy ruchu robotniczego i komunistycznego oraz bohaterów Związku Radzieckiego. AAN, Ministerstwo Oświaty i Wychowania w Warszawie [1950–1972] 1972–1988 [dalej: Min. Ośw. i Wych.], sygn. 1030, s. 1–341. Warto wskazać, że od połowy lat siedemdziesiątych, w myśl przyjętych przez Ministerstwo zasad, nie aprobowano nadawania szkołom i innym placówkom oświatowo-wychowawczym – imion zbiorowych, nawet tych, które w swej idei służyły panującej władzy. AAN, Min. Ośw. i Wych, sygn. 1031, s. 20, 31, 60.

11 kwietnia 1967 r. Na posiedzeniu tym dyrektor poinformowała, że „szkoła przygotowuje się do wielkiej uroczystości nadania jej imienia Aleksandra Zawadzkiego”. W związku z tym wszystkie klasy miały dokładnie zapoznać się z życiorysem przyszłego patrona, a następnie z zebranego materiału wykonać albumy i gazetki. Komisja, wyłoniona z przedstawicieli nauczycieli, została zobowiązana do organizacji wystawy obrazującej jego życie i działalność. Po potrzebne materiały zdecydowano udać się do muzeum Zawadzkiego w Dąbrowie Górniczej. Z okazji uroczystości zaplanowano wystawę prac dzieci. Po omówieniu programu dyrektor szkoły Janina Domała zobowiązała nauczycieli do przygotowania młodzieży do uroczystości. Koncepcję jej przebiegu opracowano na posiedzeniu rady pedagogicznej w dniu 18 maja 1967 r. Dyrektor poinformowała, że ceremonia odbędzie się 4 czerwca 1967 r. Zaplanowano część oficjalną – przywitanie władz, wystąpienie chóru z pieśnią „nowa szkoła”, odsłonięcie tablicy pamiątkowej przez Stanisławę Zawadzką, wystąpienie chóru z pieśnią o partii, a na placu rekreacyjnym miały wybrzmieć fanfary i dokonać się akt wręczenia sztandaru przez przedstawiciela koła Związku Młodzieży Wiejskiej – masowej organizacji ideowo-wychowawczej i politycznej działającej w środowisku wiejskim. Z tym punktem programu związane było ślubowanie młodzieży i wręczenie odznak wzorowego ucznia¹⁰³. Droga od koncepcji wyboru patrona do oficjalnej uroczystości jego nadania była, w przypadku najbardziej preferowanych przez władze nadań, krótka i schematyczna. Dominowały odgórne inicjatywy dyrekcji w zakresie przygotowania się do uroczystości i ich promocji wśród społeczności szkolnej.

Lata siedemdziesiąte to czas, gdy imię otrzymały Szkoła Podstawowa nr 26 im. Hubalczyków (1973) i Szkoła Podstawowa nr 21 – Henryka Sucharskiego (1973). Pierwszym *novum* tego okresu były konkursy i plebiscyty na patronów szkół. Przywołując przykład Szkoły Podstawowej nr 21, która w 1973 r. otrzymała imię Sucharskiego, wybór został usankcjonowany właśnie na podstawie plebiscytu zorganizowanego wśród młodzieży. Propozycja została poparta przez radę pedagogiczną i komitet rodzicielski. Po ustaleniu imienia rozpoczęto pracę informacyjno-przygotowawczą z młodzieżą i rodzicami. Przeprowadzono pogadanki i lekcje wychowawcze oraz apel poświęcony patronowi. Ogłoszono konkurs dla młodzieży pod hasłem „Co wiem o mjr. H. Sucharskim”. Wyświetlano filmy

¹⁰³ AZ, SP nr 22, sygn. B-50, sygn. 3/1, b.p.; *ibidem*, B-25, sygn. 9/20, b.p.

o tematyce II wojny światowej. Zorganizowano też wycieczkę na Westerplatte i przywieziono z niej garstkę ziemi pobranej z pola walki „jako symbol więzi Ziemi Kieleckiej z bohaterami obrony Westerplatte”. Następnie wykonano urny, w których ziemię tę umieszczono. Czyniono starania o nawiązanie kontaktu z Głównym Zarządem Politycznym Wojska Polskiego w celu udostępnienia dokumentów i eksponatów do zorganizowania Izby Pamięci Narodowej¹⁰⁴.

Jakie zmiany przyniosły lata osiemdziesiąte? Śledząc tę sytuację na przykładzie szkoły im. K.I. Gałczyńskiego, należy wskazać, że proces nadania imienia został jeszcze bardziej rozłożony w czasie i podzielony na kilka etapów. Jak wynika z protokołu rady pedagogicznej odbytej 29 grudnia 1980 r., najpierw nadano imię – Jana Kochanowskiego – pracowni języka polskiego. Sprawę patrona szkoły odłożono w czasie na kolejnych kilka lat. Omówiono ją podczas posiedzenia rady w dniu 20 marca 1984 r. Dyrektor szkoły mgr Braun-Frelek powołała komisję ds. nadania imienia szkole, która miała przyjmować propozycje. Imię miało korelować z nazwami ulic. Miała być to też postać „nośna w pewne wartości, dająca możliwości zebrania materiału na uroczystości patrona szkoły”. Komisja ds. nadania imienia szkole składała się aż z 13 nauczycieli. Zgodnie z sugestią dyrektor miała być ona poszerzona o przedstawicieli komitetu rodzicielskiego. Do nowo powstałej komisji należało zgłaszać propozycje, podając krótkie uzasadnienie (biografie)¹⁰⁵. Przedstawiciele samorządu ostatecznie zaproponowali gen. W. Sikorskiego. Z kolei komisja ds. nadania imienia szkole wyłoniła dwóch kandydatów – H. Sienkiewicza – postać związaną z Ziemią Kielecką, i K.I. Gałczyńskiego. W tym czasie pojawiła się jeszcze inna propozycja – pisarza Karola Makuszyńskiego, autora utworów dla dzieci. Decyzją rady pedagogicznej przyjęto dwie propozycje: K. Makuszyńskiego i K.I. Gałczyńskiego. Miały się odbyć apele, na których miano zaprezentować te postaci¹⁰⁶. Protokół z plenarnego posiedzenia rady pedagogicznej z dnia 24 października 1984 r. wskazywał, że wygłoszono na nim referaty – o bohaterze-patronie szkoły¹⁰⁷. Wystąpienia te były wstępem do wypracowania koncepcji dalszej, długotrwałej pracy wychowawczej. Służyć temu miały kąciki poświęcone bohaterowi, współpraca ze szkołami

¹⁰⁴ AP w Kielcach, WRN, sygn. 573, s. 148–149.

¹⁰⁵ AKO w Kielcach, Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 14, im. K.I. Gałczyńskiego, sygn. 368/16, 1/2, s. 25, 65–66.

¹⁰⁶ *Ibidem*, s. 116–117.

¹⁰⁷ *Ibidem*, s. 212.

mającymi tego samego patrona, kontakty z osobami, które miały bezpośrednią więź z bohaterem, organizacja wieczornic, a także wprowadzenie obrzędów i symboli związanych z patronem. Na tym samym posiedzeniu dyrektor oznajmiła, że zgodnie z wolą uczniów szkoły zaproponowaną postacią na patrona został K.I. Gałczyński¹⁰⁸. Trwający kilka lat proces wyboru patrona i zaangażowanie całej społeczności szkolnej w jego ustanowienie, od momentu zgłoszenia kandydatur do oficjalnej uroczystości nadania imienia, sprzyjał kształtowaniu się postaw obywatelskich.

Symbolika identyfikacyjna

Przywiązanie do patrona kształtowano poprzez indywidualny ceremoniał, godło i sztandar, w którym bardzo często występowały elementy z nim związane. Sztandary uzyskały wszystkie szkoły albo w dniu nadania imienia, albo kilka lat później. Przy nich młodzież składała rokrocznie ślubowanie. W większości kieleckich szkół sztandary były nadawane kilka lat po otrzymaniu imienia przez szkołę. W liceum im. Hanki Sawickiej sztandar nadano z okazji dwudziestopięciolecia szkoły (w 1975 r.), co licznymi sprawozdaniami i zdjęciami z uroczystości celebrowano na łamach lokalnej prasy¹⁰⁹. Szkole Podstawowej nr 24 im. F. Dzierżyńskiego, która swoje imię otrzymała w 1967 r., ofiarowano sztandar 10 lat później, w dniu 4 listopada 1977 r. Stało się to w „uznaniu dla dotychczasowych osiągnięć z okazji 25-lecia PPR i w przededniu sześćdziesiątej rocznicy wybuchu rewolucji październikowej”. Symbolika dat miała być dla społeczności szkolnej (i nie tylko dla niej) wymowna. „Podczas obchodów pięćdziesiątej rocznicy Rewolucji Październikowej młodzież otrzymała nową szkołę. W dziesięć lat później za dobrą, rzetelną pracę – otrzymała ona sztandar”. Zachowała się informacja, jak wyglądało wręczenie sztandaru. Na dzień uroczystości, 4 listopada 1977 r., szkoła przybrała odświętny wygląd. Na licznych wystawach zaprezentowano rodzicom, zaproszonym gościom i przyjaciółom szkoły dziesięcioletni dorobek dydaktyczny i wychowawczy, a osobna wystawa oraz część artystyczna były tematycznie związane z życiem i działalnością Feliksa Dzierżyńskiego. Z okazji tej uroczystości do uczniów szkoły nadesłał list sam przewodniczący

¹⁰⁸ *Ibidem*, sygn. 368/16, 1/1, s. 212, 214.

¹⁰⁹ AZ, IV Liceum Ogólnokształcącego w Kielcach. Kronika IV LO. r. szk. 1975/76–1984/85, b.p.

Rady Państwa – Henryk Jabłoński, który 10 lat wcześniej uczestniczył w uroczystości otwarcia tej placówki. W liście, w którym przekazywał całej szkolnej społeczności najlepsze życzenia z okazji wręczenia sztandaru, nawoływał, by uczniowie potrafili „nieść go wysoko”¹¹⁰. Dla społeczności szkolnej przekaz przewodniczącego Rady Państwa miał być jasny. Szkoła pod patronatem Dzierżyńskiego, upamiętniająca „wielkiego człowieka i jego czyny”, służyć miała tym i kolejnym rocznikom dzieci w ich wychowaniu na „mądrych, kochających Polskę Ludową obywateli”¹¹¹. Szkoła Podstawowa nr 7, której w 1964 r. nadano imię Partyzantów Ziemi Kieleckiej, otrzymała sztandar w 1967 r.¹¹² W tym samym roku przekazano porzecz Szkole Podstawowej nr 15, która imię Tadeusza Kościuszki otrzymała w 1961 r.¹¹³ Jak można więc zauważyć, obchody rocznicy przewrotu bolszewickiego w Rosji to czas nadania sztandarów kilku szkołom, nawet tym, których patroni nie byli związani z panującym systemem.

Od lat siedemdziesiątych XX w. częściej praktykowane było wręczanie sztandaru w dniu nadania imienia szkole. I tak w tym uroczystym czasie sztandar otrzymała Szkoła Podstawowa nr 11 w Kielcach z okazji nadania jej imienia Bohaterów Warszawy¹¹⁴. Podobnie było w Szkole Podstawowej nr 12 w Kielcach, która używała imię Bohaterów Westerplatte. Symbolicznym gestem było przekazanie sztandaru kierownikowi szkoły przez mjr. Leona Pająka – oficera z Westerplatte¹¹⁵. Szkołom przyznawano również „honorowe wyróżnienia”. Tak stało się w przypadku Szkoły Podstawowej nr 28, której 21 września 1975 r. nadano imię Janka Krasickiego. W 1983 r. Zarząd Główny Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej przyznał placówce Złotą Odznakę im. Janka Krasickiego. Aktu dekoracji sztandaru odznaką dokonał Wiesław Osuchowski¹¹⁶.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ C. Gątkiewicz, *Wielki dzień kieleckiej szkoły*, „Oświata i Wychowanie” 1978, nr 1, s. 41–42.

¹¹² AP w Kielcach, WRN, sygn. 571, s. 5–6; <http://www.sp7.kielce.eu/content/kalendarium-szkoly-podstawowej-nr-7> (dostęp: 15 VI 2025).

¹¹³ <https://sp15.kielce.eu/historia-szkoly> (dostęp: 15 VI 2025).

¹¹⁴ <https://sp11.kielce.eu/historia/> (dostęp: 15 VI 2025); AP w Kielcach, WRN w Kielcach, KOS, sygn. 572, s. 30, 32.

¹¹⁵ AP w Kielcach, WRN w Kielcach, KOS, sygn. 571, s. 129.

¹¹⁶ (BA), *Uroczystość w Szkole Podstawowej nr 28*, „Słowo Ludu” 1983, nr 254, s. 4.

Warto nadmienić, że nadanie szkole imienia często było powiązane z fundacją tablicy upamiętniającej to wydarzenie i honorującej patrona. Taka ceremonia odbyła się między innymi w Szkole Podstawowej nr 24 w Kielcach im. F. Dzierżyńskiego, a obok tablicy umieszczono popiersie patrona¹¹⁷. Tablicę pamiątkową wmurowano także w Szkole Podstawowej nr 9 w Kielcach im. Adolfa Dygasińskiego, z okazji obchodów jubileuszu dwudziestolecia PRL i setnej rocznicy przyłączenia dzielnicy szkoły do miasta¹¹⁸. Znalazła się też w IV Liceum im. H. Sawickiej (od 1975) z okazji dwudziestopięciolecia szkoły¹¹⁹. W Szkole Podstawowej nr 12, której nadano imię Bohaterów Westerplatte, odsłonięto z kolei płaskorzeźbę wykonaną przez prof. Stefana Maja¹²⁰. Praktykowane było również przekazywanie społeczności szkolnej pomników pod opiekę. W 1971 r. młodzież Szkoły Podstawowej nr 7 im. Partyzantów Ziemi Kieleckiej otrzymała patronat nad pomnikiem ofiar faszyzmu¹²¹. Nie tylko nazwa szkoły, ale symbolika, jak sztandar, portret, tablica pamiątkowa czy pomnik, jako symbol pamięci oddany pod opiekę społeczności szkolnej miała dopomóc w utrzymywaniu silnej więzi z patronem.

Patroni w życiu szkół

Patroni odgrywali i nadal odgrywają znaczącą rolę w życiu społeczności szkolnej. W okresie PRL niezależnie od tego, czy patron był związany z panującym systemem czy też nie, w oficjalnych uroczystościach społeczność szkolna zobowiązana była kultywować jego pamięć. W szkole z imieniem polskiej działaczki komunistycznej – Hanki Sawickiej, co roku w rocznicę śmierci patronki przygotowywano część artystyczną, w czasie której prezentowany był program związany z jej życiem i działalnością. Od początku lat siedemdziesiątych samorządy klasowe tej szkoły typowały najlepszego

¹¹⁷ C. Gątkiewicz, *op. cit.*, s. 48.

¹¹⁸ M. Czajka, *Dzieje Szkoły Podstawowej nr 9 im. Adolfa Dygasińskiego w Kielcach w latach realizacji reformy oświatowej w Polsce 1999–2004. Monografia historyczno-pedagogiczna*, (praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. Stanisława Majewskiego), Kielce 2004, s. 21, sygn. 1877/12, s. 19.

¹¹⁹ AZ, IV Liceum. Kronika. szk. 1975/76–1984/85, b.p.

¹²⁰ AP w Kielcach, WRN, sygn. 571, s. 129.

¹²¹ *Ibidem*, s. 5–6; <http://www.sp7.kielce.eu/content/kalendarium-szkoly-podstawowej-nr-7> (dostęp: 15 VI 2025).

ucznia. Warunkiem otrzymania takiego tytułu było przede wszystkim „naśladowanie w swoim postępowaniu cech patronki szkoły”. Równie uroczyście obchodzono święto szkoły – rocznicę śmierci patronki, w latach osiemdziesiątych, a każda z przypominanych rocznic znajdowała odzwierciedlenie na łamach lokalnej prasy¹²².

W podobny sposób honorowano patrona w Szkole Podstawowej nr 16 im. Marcellego Nowotki. Jego święto w tej placówce obchodzono po raz pierwszy 28 listopada 1962 r. Na program uroczystości, które odbyły się na głównym korytarzu, złożyły się pieśni i recytacje wierszy obrazujących życie i działalność patrona. Wspomnieniami o Nowotce, kreującymi go na bohatera, podzielił się z młodzieżą szkolną zaproszony na uroczystość były uczestnik walk partyzanckich. Odtąd każdego roku rocznicę śmierci patrona obchodzono bardzo uroczyście. Budowano jego legendę poprzez opowieści zapraszanych działaczy ruchu robotniczego (z okazji 24. rocznicy, w dniu 27 września 1966 r. zaproszono Teofila Mruklika, funkcjonariusza aparatu bezpieczeństwa)¹²³. Pod portretem Nowotki, który znajdował się w hallu szkoły, co roku w dniu rocznicy jego śmierci ustawiano kwiaty, a harcerze zaciągali warty¹²⁴. Z okazji dwóch kolejnych rocznic obchodzonych w 1969 i 1970 r. wysłano delegację, by złożyła kwiaty na grobie patrona, a w szkole z tej okazji zorganizowano uroczyste poranki. Deklamowano utwory dotyczące „walki robotnika polskiego o lepsze życie na przestrzeni lat 1905–1945”. Uroczystości opisywane były na łamach lokalnej prasy¹²⁵.

W późniejszym okresie w Szkole Podstawowej nr 16, w celu nadania uroczystościom ku czci patrona większego splendoru, dzień obchodów z nim związanych łączono z innymi wydarzeniami z „życia partii”. Na przykład w 1968 r. z V Zjazdem Partii, pięćdziesiątą rocznicą odzyskania niepodległości i pięćdziesięcioleciem

¹²² AZ, IV Liceum Ogólnokształcącego w Kielcach. Kronika IV LO do szk. 1974/75, b.p. i r. szk. 1984/85, b.p., r. szk. 1988/1989. Warto wskazać, że w związku z tym, że patronka szkoły nie przeszkadzała jej w zdobyciu dobrej renomy i miała szkoły olimpijczyków, pozostała patronem, mimo licznych nacisków na dyrektkę szkoły i grono pedagogiczne (sprawa ta została dobrze opisana w monografii szkoły: Komitet Organizacyjny Jubileuszu 50-lecia powstania IV LO im. H. Sawickiej. *Szkoła Olimpijczyków...*) do 2014 r.

¹²³ Dane osoby z katalogu funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/86757> (dostęp: 15 VI 2025).

¹²⁴ AKO w Kielcach, Szkoła Podstawowa nr 16 [Zespół nr 061]. Kronika szkolna 1962–1967, sygn. 111, b.p.

¹²⁵ *Ibidem*, sygn. 111 i sygn. 112, b.p.

KPP. Uroczystości zorganizowane zostały wówczas nie tylko dla społeczności szkolnej – kącik informacyjny, kronika na temat zjazdu, wystawa obrazująca „osiągnięcia KPP i PZPR”, ale też dla mieszkańców Szydłówka. W planie była również wieczornica harcerska poświęcona Nowotce. O wszystkich tych wydarzeniach informowano na łamach lokalnej prasy¹²⁶. Wiadomo, że w związku z celebrowaniem kolejnych rocznic śmierci patrona odbyły się konkursy wiedzy o nim i przeglądy dekoracji klasowych¹²⁷. Ostatnie hucznie obchodzone uroczystości miały miejsce 14 grudnia 1978 r. Wówczas z okazji „okrągłej rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej i udziału w niej Polaków” odbyło się, obok uroczystości poświęconej patronowi szkoły, celebrowanie sześćdziesiątej rocznicy KPP i trzydziestej rocznicy PZPR. Symbolika uroczystości miała być dla młodzieży wymowna. Obecność na niej trzech pokoleń – dziadków (w tym weteranów ruchu robotniczego), rodziców i uczniów, wpisywała się w przygotowane dla tych ostatnich ślubowanie. Artykułowało ono, że swą rzetelną nauką i pracą będą oni „kontynuować rozpoczęte przez starsze pokolenie dzieło rozwoju kraju w duchu patriotyzmu i internacjonalizmu”. W latach osiemdziesiątych z okazji kolejnych rocznic związanych ze śmiercią patrona obchody nie miały już tak dużego splendoru. Ograniczono się do wyjazdów delegacji młodzieży na Cmentarz Powązkowski oraz organizacji akademii, na których promowano ruch robotniczy i jego przedstawicieli poprzez wiersze i pieśni¹²⁸. W roku 1988/1989 i w następnych latach nie wspomniano już w kronice szkoły o święcie patrona¹²⁹.

Patron odgrywał również znaczącą rolę w kształtowaniu kontaktów szkoły z różnymi instytucjami. Tak było w szkole im. Dzierżyńskiego. Od momentu uroczystego nadania jej imienia i wspomnianej fundacji popiersia patrona przez Wojskową Akademię Polityczną, zostały nawiązane wzajemne kontakty pomiędzy tymi instytucjami. Podkreślała to dyrektor szkoły Barbara Jarząbek na łamach czasopisma „Oświata i Wychowanie”¹³⁰. Stało się też na przykład szkolną tradycją, że dzieci – już od klasy V – utrzymywały korespondencyjne

¹²⁶ *Ibidem*, sygn. 112 (cz. 2), b.p.

¹²⁷ *Ibidem*, Kronika szkoły 1972–1976, sygn. 113, b.p.

¹²⁸ *Ibidem*, Kronika szkoły 1976–1985, t. 3, sygn. 114, b.p.; *ibidem*, Księga pamiątkowa szkoły 1981–1985, sygn. 114, b.p.

¹²⁹ *Ibidem*, Kronika szkoły 1985–1999, sygn. 117, b.p.

¹³⁰ C. Gątkiewicz, *op. cit.*, s. 48.

kontakty z radzieckimi rówieśnikami. Pielęgnowano współpracę ze szkołą w Kałnazu. Z kolei kielecką szkołę często odwiedzali również radzieccy goście. Na przykład w połowie września 1977 r. jej uczniowie gościli mieszkańca Kijowa – Nikołaja Niewiadomskiego, uczestnika walk o „wyzwolenie” Kielc w styczniu 1945 r.¹³¹

Z kolei w Szkole Podstawowej nr 22, w której, jak wspomniano, patronem był A. Zawadzki, w 1973 r. powstało pierwsze w województwie kieleckim Szkolne Koło Przyjaciół ZBoWiD. Od tego momentu rozpoczęto współpracę z członkami tej organizacji, czego owocem były kontynuowane spotkania młodzieży z kombatan-tami¹³². Z kolei w szkole imienia Hubalczyków do tradycji weszły wyjazdy młodzieży i nauczycieli do Anielina, gdzie znajduje się szaniec Hubala, przy którym w każdą rocznicę śmierci majora odbywały się uroczystości¹³³.

Nadanie imienia motywowało też społeczność szkolną do organizacji izb pamiątek. W PRL znajdowały się one w większości szkół. W odniesieniu do Kielc na pewno była ona w szkole im. Janka Krasickiego. Otwarta została uroczyście w 1977 r. Znajdowała się też w szkole im. Aleksandra Zawadzkiego. Jako Izbę Pamięci Narodowej utworzono ją w 1971 r. Podobną izbę utworzono w 1977 r. w Szkole Podstawowej nr 26 imienia Hubalczyków¹³⁴. Warto też przywołać inicjatywę na rzecz patrona w Szkole Podstawowej nr 27. W placówce tej komitet rodzicielski zdecydował o przyznawaniu corocznej nagrody książkowej im. K.K. Baczyńskiego dla wzorowych uczniów¹³⁵. Patron, bez względu na to, czy był wybrany spośród panteonu osób związanych z komunizmem, czy był neutralny wobec panującego systemu, odgrywał znaczącą rolę w życiu szkoły. Szanowano go i przypominano o nim w ważne rocznice z nim związane. Uroczystości ku czci patrona symbolizującego komunizm już od lat osiemdziesiątych XX w. były systematycznie wyciszane, proces ten był jednak zróżnicowany.

¹³¹ *Ibidem*, s. 41.

¹³² AZ, SP nr 22, sygn. B-25, sygn. 9/20, b.p. (dostęp: 15 VI 2025).

¹³³ <https://sp5.kielce.eu/zawartosc/historia-szkoly> (dostęp: 15 VI 2025).

¹³⁴ *Ibidem*; <https://sp28.kielce.eu/historia-szkoly> (dostęp: 15 VI 2025).

¹³⁵ <https://sp27.kielce.eu/historia> (dostęp: 15 VI 2025).

Podsumowanie

Zaprezentowana w kontekście nadawania patronów szkołom odsłona modelowania przestrzeni publicznej w Polsce w soczewce Kielc skłania do refleksji. Z pewnością była wieloetapowa. Przejawiała się najpierw w promocji bohaterów związanych z ruchem komunistycznym, następnie równorzędnym upowszechnianiu imion promujących system komunistyczny i neutralne nadania, by w latach osiemdziesiątych wypierać komunistyczne nadania przez te niezwiązane z tym systemem. Nie dziwi fakt, że modelowanie przestrzeni publicznej w postaci nadań patronów nasiliło się w latach sześćdziesiątych. Stało się to pod wpływem szeroko rozpropagowanej akcji Tysiąca Szkół na Tysiąclecie Państwa Polskiego. Wszakże prowizorycznej infrastrukturze szkolnej, w postaci baraków i wynajmowanych pomieszczeń, w latach powojennych trudno było nadawać imiona. Jednocześnie należy zastrzec, że obok nadań związanych z systemem podczas tej akcji wybudowano wiele szkół, którym nadano neutralne imiona. Promowały one postaci historyczne, wybitnych twórców nauki, kultury, a także różne konfiguracje partyzantki i walki za ojczyznę. Artykuł przybliżył, jak kształtowała się przestrzeń publiczna w Polsce na przestrzeni półwiecza na przykładzie Kielc i okolic. Choć bardzo widoczne jest odbicie w nich politycznych oczekiwań i manipulacji, to okres po 1956 r. charakteryzował się zdecydowanym ożywieniem inicjatyw oddolnych. Po październikowej odwilży działania obywatelskie środowisk szkolnych częściej spotykały się z przychylnym przyjęciem władz. Niewątpliwie za niezwykle interesujące uznać należy prześledzenie ich dziejów. Pokazują one bowiem coś niezwykle istotnego w znacznie szerszym wymiarze: z punktu widzenia rekonstrukcji rzeczywistych mechanizmów społecznych i politycznych w Polsce popaździernikowej. Ważny był też ceremoniał związany z postacią patrona – od momentu uroczystego nadania szkole imienia, poprzez symbolikę identyfikacyjną z patronem, do rzeczywistego włączenia pamięci o nim w życie szkolne. W skali ogólnopolskiej z pewnością widoczne będą przetasowania w puli nadań patronów korelacyjnych/neutralnych, ale ich symbolika i czas nadania szkołom zdają się być reprezentatywne dla całego kraju. Liczę, że artykuł będzie zachętą dla innych badaczy do przeanalizowania tego zjawiska w skali mikro-, a może nawet makrohistorii.

Aneks

Patroni szkół w województwie kieleckim z lat 1961–1973

Patron	Liczba szkół	Rok nadania imienia	Miejscowości
1	2	3	4
Szkoły w Kielcach			
SP nr 6 SP nr 7 SP nr 8 SP nr 9 SP nr 11 SP nr 12 SP nr 13 SP nr 15 SP nr 16 SP nr 18 SP nr 19 SP nr 20 SP nr 21 SP nr 22 SP nr 24 SP nr 26	16	1960 1964 1963 1964 1967 1967 1960 1961 1962 1964 1968 1970 1973 1967 1967 1973	im. Władysława Broniewskiego im. Partyzantów Ziemi Kieleckiej im. XX-lecia LWP im. Adolfa Dygasińskiego im. Bohaterów Warszawy im. Bohaterów Westerplatte im. Władysława Jagiełły im. Tadeusza Kościuszki im. Marcelego Nowotki im. XX-lecia PRL im. gen. K. Świerczewskiego „Waltera” im. Ludwika Waryńskiego im. Majora Henryka Sucharskiego im. Aleksandra Zawadzkiego im. Feliksa Dzierżyńskiego im. Hubalczyków
Szkoły w województwie kieleckim			
Stefana Żeromskiego	14	1963 1963 1964 1964 1965 1967 1968 1969 1970 1971 1971 1972 1972 1973	SP w Woli Soleckiej, pow. Lipsko SP w Kurozwękach, pow. Staszów SP w Kocinie, pow. Kazimierza Wielka SP nr 23 w Radomiu SP w Pęcławicach Górnych, pow. Staszów SP nr 5 w Starachowicach SP nr 8 w Skarżysku-Kamiennej SP w Czyżowicach, pow. Kazimierza Wielka SP w Majkowie, pow. Starachowice SP nr 3 w Suchedniowie, pow. Kielce SP nr 1 w Pionkach, pow. Koźienice SP w Oleśnicy, pow. Busko SP w Winianach, pow. Sandomierz Gminna Szkoła Zbiorcza w Rudzie Malenieckiej

1	2	3	4
Władysława Broniewskiego	3	1962 1963 1963	SP nr 6 w Skarżysku-Kamiennej SP nr 3 Pionki, pow. Kozenice SP nr 29 w Radomiu
Henryka Sienkiewicza	2	1969 1969	SP nr 3 w Skarżysku-Kamiennej SP w Promniku, pow. Kielce
Tadeusza Kościuszki	7	1962 1963 1965 1967 1967 1967 1968	SP Aleksandrów, pow. Opoczno SP w Ossolinie, pow. Sandomierz SP w Połańcu, pow. Staszów SP nr 1 w Skarżysku-Kamiennej SP w Cudzynowicach, pow. Kazimierza Wielka SP nr 2 w Ostrowcu Świętokrzyskim SP Kłonówku, pow. Radom
Dionizego Czachowskiego	2	1963	SP w Niedabyłu, pow. Białobrzegi SP w Jaworze Soleckim
Romualda Traugutta	1	1963	SP w nr 7 w Radomiu
Mariana Langiewicza	1	1963	SP w Tuklęcz, pow. Staszów
Bohaterów Powstania Styczniowego	1	1971	SP w Słupi Nowej, pow. Kielce
Karola Świerczewskiego	8 (w tym 2 w Pion- kach)	1962 1967 1967 1967 1968 1968 1969 1973	SP w Nakolu, pow. Staszów SP nr 2 w Pionkach SP w Smardzewicach, pow. Opoczno SP nr 11 w Starachowicach SP nr 11 w Ostrowcu SP nr 4 w Pionkach SP nr 2 w Skarżysku-Kamiennej Zbiorcza Szkoła Gminna we Włoszczowie
Marcelego Nowotki	7	1962 1962 1962 1965 1965 1971 1972	SP w Lipa Miklas, pow. Lipsko SP w Ludwikowie, pow. Opoczno SP nr 1 w Pionkach SP w Bogorii, pow. Staszów SP w nr 13 w Ostrowcu SP w Raczycach, pow. Busko SP w Kończycach, pow. Radom
Aleksandra Zawadzkiego	3	1963 1964 1967	SP w Nizinach, pow. Staszów SP nr 10 w Starachowicach SP w Wiślicy, pow. Busko

1	2	3	4
Gwardii Ludowej	2	1971 1972	SP w Sadkowicach, pow. Lipsko SP w Grabowie n. Pilicą, pow. Kozienice
Armii Czerwonej	1	1962	SP w Mostkach, pow. Staszów
50-lecia Rewolucji Październikowej	1	1967	SP w Nowinach, pow. Kielce
22 lipca	1	1961	SP w Wolicy
Manifestu Lipcowego	1	1968	SP w Potoku, pow. Staszów
Partyzantów Ziemi Koneckiej	1	1961	SP nr 3, pow. Końskie
Partyzantów Ziemi Pińczowskiej	1	1962	SP w Miernowie, pow. Pińczów
Partyzantów Ziemi Kieleckiej	3	1963 1969 1971	SP w Szałasie SP nr 9 w Starachowicach SP w Jastrzębi, pow. Radom
Partyzantów Ziemi Jędrzejowskiej	1	1966	SP w Piotrkowicach, pow. Jędrzejów
Partyzantów Ziemi Włoszczowskiej	1	(1972)	SP w nr 2 we Włoszczowie
Partyzantów Ziemi Opatowskiej	1	1964	SP w Opatowie
Partyzantów Ziemi Staszowskiej	1	1965	SP w Głuchowie, pow. Staszów
II Brygady AL im. Ziemi Kieleckiej	1	(1962)	Liceum Ogólnokształcące w Pionkach
I Brygady AL im. Ziemi Kieleckiej	2	1964 (1970)	SP w Szwarszowicach, pow. Opatów SP w Kapaluwie, pow. Końskie
Bohaterów Walk Partyzanckich	1	1964	SP Chotcza, pow. Lipsko
Batalionów Chłopskich	2	1965 1969	SP w Ursynowie, pow. Kozienice SP w Zawadach Starych, pow. Radom
Brygady Armii Ludowej Bartosza Głowackiego	1	1965	SP w Złotej, pow. Pińczów

1	2	3	4
Obrońców Pokoju	1	1965	SP w nr 20 w Radomiu
Obrońców Westerplatte	1	1970	SP nr 7 w Skarżysku-Kamiannej
Bohaterów Westerplatte	1	1970	SP w Marinkowie, pow. Starachowice
Partyzantów Ziemi Kozienickiej	1	1967	SP w Garbatce, pow. Kozienice
II Brygady AL „Świt”	1	1965	SP w Jasieńcu Iłżeckim
Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego Ziemi Kieleckiej	1	1972	SP w Mierzawie, pow. Jędrzejów
20-lecia Wojsk Obrony Pogranicza	1	1966	SP w Lutej – Gustawowie, pow. Końskie
Brygady Grunwald	1	1967	SP w Korzennie, pow. Staszów
76 Pułku Piechoty	1	1971	SP w Augustowie, pow. Białobrzegi
Ludowego Wojska Polskiego	1	1973	Zbiorcza Szkoła Gminna w Wodzisławiu
Chorążego Jana Szymańskiego	1	1964	SP Ryczywół, pow. Kozienice
Kaprała Michała Okurzałego	1	1964	SP Zajezerze, pow. Kozienice
Plk. Ignacego Skopenki	1	1965	SP nr 3 w Sandomierzu
Ignacego Robb-Norbuta	2	1965 1966	SP w Gosaniu, pow. Końskie SP nr 2 w Zagnańsku
Franka Zubrzyckiego	1	1965	SP nr 3 w Opocznie
Hanki Sawickiej	4	1964 1966 1971 1972	SP nr 5 w Skarżysku-Kamiannej SP w Celestynowie, pow. Opoczno SP nr 2 w Busku-Zdroju SP w Bardzicach, pow. Radom
Stanisława Lachtary	1	1963	SP w Brzózcie, pow. Kozienice

1	2	3	4
Ludowego Wojska Polskiego	2	1963 1969	SP Mroczków, pow. Końskie SP nr 9 w Skarżysku-Kamiennej
20-lecia PRL	4	1964 1964 1964 1966	SP Dziabartów, pow. Końskie SP nr 35 w Radomiu SP w Obłęgorku SP w Rudkach, pow. Staszów
25-lecia Polski Ludowej	2	1968 1969	SP Staszowie SP nr 11 w Skarżysku-Kamiennej
25-lecia PPR	1	1967	SP nr 39 w Radomiu
Franciszka Józwiaka	1	1967	SP w Kozłowie, pow. Jędrzejów
Juliana Marchlewskiego	1	1966	SP w Dębie Opoczyńskiej
Adolfa Dygasińskiego	1	1966	SP nr 2 w Pińczowie
Janka Krasickiego	3	1968 1971 1972	SP w Mroczkowie Gościennym SP nr 12 w Skarżysku-Kamiennej SP we Wrzosie, pow. Radom
Lejtnanta Mikołaja Klimienki	1	1968	SP w Lucimi, pow. Zwoleń
Stanisława Toporowskiego	1	1968	SP w Gackach, pow. Pińczów
Wasyła Wojczeni (Saszi)	1	1968	SP nr 6 w Ostrowcu
Jana Nalazka	1	1968	SP nr 1 w Ćmielowie, pow. Opoczno
Juliana Topolnickiego	1	1968	SP nr 1 w Pińczowie
Kpr. M. Miski	1	1969	SP w Koszycach, pow. Kazimierza Wielka
Małgorzaty Fornalskiej	1	1972	SP w Przytyku, pow. Radom
Pplk. Jana Pszczoły-Wojnara	1	1970	SP w Krzaczonowie, pow. Kazimierza Wielka

1	2	3	4
Wojciecha Skuzy	1	1971	SP w Łubnicach, pow. Busko
Henryka Połowniaka	1	1972	SP w Kunowie, pow. Opatów
Jana Foremniaka	1	1972	SP nr 8 w Ostrowcu
Działaczy PPR	1	1972	SP nr 9 w Ostrowcu
Komisji Edukacji Narodowej	3	1972 1973 1973	SP w Białobrzegach SP w Firleju, pow. Radom SP nr 2 w Jędrzejowie

Źródło: AP w Kielcach, WRN w Kielcach, sygn. 469, s. 2–3, 27–28; sygn. 573, s. 1–2, 6, 33, 42, 56, 76–77, 81, 115, 117, 136; sygn. 570, s. 42, 76–77; sygn. 571, s. 1, 98, 117; sygn. 572, s. 1, 23, 25, 42, 56, 77, 81, 98, 103; sygn. 573, s. 2, 33, 81, 136; AP w Kielcach, WRN w Kielcach. KOS, sygn. 570, s. 25, 42, 76–77, 98, 103.

Bibliografia / Bibliography

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Akt Nowych w Warszawie [AAN]

Akta Stanisława Skrzyszewskiego 1917–1977, sygn. 478/160

Ministerstwo Oświaty i Wychowania w Warszawie [1950–1972] 1972–1988, sygn. 1030, 1031, 1039

Ministerstwo Oświaty w Warszawie [1944] 1945–1966, sygn. 1342, 1343, 1345, 1346

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza Komitet Centralny w Warszawie 1905–1947, 1948–1990, sygn. 237/VIII/481

Archiwum Kuratorium Oświaty w Kielcach [AKO w Kielcach]

Szkoła Podstawowa nr 16 [Zespół nr 061], Kronika szkolna 1962–1999, sygn. 111, 112, 112 (cz. 2), 113, 114 (t. 1–3), 117

Archiwum Kuratorium Oświaty w Kielcach

Zespół Szkół Ogólnokształcących im. K.I. Gałczyńskiego, sygn. 368/16; 368/16, 1/1; 368/16, 1/2

Archiwum Państwowe w Kielcach [AP w Kielcach]

Wojewódzka Rada Narodowa w Kielcach 1974–1990, sygn. 469, 570, 571, 572, 573, 590

Archiwum Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

Czajka M., *Dzieje Szkoły Podstawowej nr 9 im. Adolfa Dygasińskiego w Kielcach w latach realizacji reformy oświatowej w Polsce 1999–2004. Monografia historyczno-pedagogiczna*, (praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. Stanisława Majewskiego), Kielce 2004, sygn. 1877/12

Słupiński B., *Monografia Szkoły Podstawowej nr 27 im. Krzysztofa Kamila Baczyńskiego w Kielcach w latach 1989–2003*, (praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. Stanisława Majewskiego), Kielce 2003, sygn. 1637/97

Archiwum Zakładowe IV Liceum Ogólnokształcącego w Kielcach

Kronika IV LO. r. szk. 1975/76–1984/85; Kronika IV LO do r. szk. 1974/1975; r. szk. 1984/1985

Archiwum Zakładowe Szkoły Podstawowej nr 22 w Kielcach im. generała Stanisława Maczka

B-50, sygn. 3/1; B-25, sygn. 9/20

ŹRÓDŁA NORMATYWNE

Dz. Urz. Min. Ośw. 1947, nr 6; 1948, nr 10, poz. 33; 1952, nr 14, poz. 111; 1960, nr 8, poz. 131.

Dz. Urz. Min. Ośw. i Wych. 1980, nr 10, poz. 71.

Dz. Urz. Min. Ed. Nar. 1989, nr 4.

Dz. U. 2001 nr 61, poz. 624; 2016 r. poz. 744, tekst jedn. z dnia 10 maja 2018 r.; 2018 r. poz. 1103.

Zarządzenie nr 36 MEN z dnia 31 maja 1989 r. w sprawie nadawania szkołom i innym placówkom oświatowo-wychowawczym imienia patrona, sztandaru i godła szkolnego, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-resortowe/nadanie-szkolom-i-innym-placowkom-oswiatowo-wychowawczym-imienia-33631338> (dostęp: 10 VI 2015).

Zarządzenie nr 14 MEN z dnia 19 czerwca 1992 r. w/s ramowego statutu szkół Publicznych, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzienniki-resortowe/ramowy-statut-szkol-publicznych-dla-dzieci-i-mlodziezy-33631421> (dostęp: 10 VI 2025).

OPRACOWANIA

XXV-lecie IV Liceum Ogólnokształcącego im. Hanki Sawickiej w Kielcach, Kielce 1975. (BA), *Uroczystość w Szkole Podstawowej nr 28*, „Słowo Ludu” 1983, nr 254, s. 4.

Borowski A., *O patronie, patronach i o patronacie*, [w:] *Patron szkoły – promieniowanie wartości*, Kraków 2009, s. 239–257.

Centkowski J., *Publicystyka historyczna prasy PPR w latach 1944–1948*, „Materiały Pomocnicze do Historii Dziennikarstwa Polski Ludowej” 1974, z. 3, s. 124–146.

- Drożdż A., *Wychowanie patriotyczne przez postaci patronów szkół*, [w:] *Patron szkoły – promieniowanie wartości*, Kraków 2009, s. 27–42.
- Drzycimski A., *Losy westerplatczyków*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2016, nr 4, s. 13–46.
- Eisler J., *Czterdzieści pięć lat, które wstrząsnęły Polską. Historia polityczna 1944–1989*, Warszawa 2018.
- Fic M., *Wstęp*, [w:] *Polska Ludowa w edukacji historycznej*, red. M. Fic, Katowice 2019, s. 7–12.
- Friszke A., *Opozycja polityczna w PRL 1945–1980*, Londyn 1994.
- Gątkiewicz C., *Wielki dzień kieleckiej szkoły*, „Oświata i Wychowanie” 1978, nr 1, s. 41–42.
- Główne problemy oświaty i wychowania na Kielecczyźnie w 40-leciu PRL*, red. J. Krasuski, Z. Ruta, Kielce 1987.
- Gołdyn P., *Z katedr na sztandary. Rozważania o nauczycielach – patronach szkół (na przykładzie Wielkopolski Wschodniej)*, [w:] *Wychowawca, nauczyciel, mistrz: o potrzebie mądrości, autorytetu i cnoty*, Wrocław 2017, s. 145–156.
- Hołda R., *Pomniki w mieście: pogranicza pamięci i historii*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne” 2013, t. XIII, s. 57–72.
- Jakubowska B., *Przeobrażenia w szkolnej edukacji historycznej w Polsce w latach 1944–1956*, Warszawa 1986.
- Jaskulska S., *Rola patrona w życiu szkoły. Na przykładzie patronatu doktor Wandy Błęńskiej nad Piątkowską Szkołą Społeczną w Poznaniu*, „Biografistyka Pedagogiczna” 2021, nr 2, s. 239–257. <https://doi.org/10.36578/BP.2021.06.53>
- Korejwo M., *Związek Bojowników o Wolność i Demokrację na Warmii i Mazurach w latach 1947–1975. Zarys dziejów*, „Komunizm: system – ludzie – dokumentacja” 2015, nr 4, s. 171–209.
- Kosiński K., *O nową mentalność. Życie codzienne w szkołach 1945–1956*, Warszawa 2000.
- Kościńska J., *Miejsca pamięci w przestrzeni miejskiej Warszawy. Pomnik generała Emila Augusta Fieldorfa „Nila” na warszawskiej Pradze-Południe*, „Social Contexts” 2018, nr 1, s. 64–76.
- Kumor-Miernowska D., *Kogo nie boli, temu powoli*, „Słowo Ludu. Magazyn” 1983, nr 1247, s. 1.
- Kusiak P., *Legenda i kult Józefa Piłsudskiego. Jak w Polsce doby integracji europejskiej interpretować postać Marszałka?*, „Colloquium Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych” 2010, R. II, s. 241–258.
- Leszkowicz T., *Spadkobiercy Mieszka, Kościuszki i Świerczewskiego. Ludowe Wojsko Polskie jako instytucja polityki pamięci historycznej*, Warszawa 2022 (Monografie. Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, t. CLXXVII).
- Maj J.R., *Twórczy wymiar patronatu szkolnego*, [w:] *Patron szkoły – promieniowanie wartości*, Kraków 2009, s. 53–58.
- Majewski S., *Organizacja szkolnictwa średniego ogólnokształcącego w województwie kieleckim 1944–1961*, Kielce 1995.

- Massalski A., *Szkolnictwo na Kielecczyźnie w okresie okupacji 1939–1945*, Warszawa 1975.
- Młynarczyk-Tomczyk A., *Edukacja historyczna w liceach pedagogicznych (1944–1970). Teoria i praktyka*, Kielce 2009.
- Młynarczyk-Tomczyk A., *W kręgu polityki, nauki i popularyzacji. Obchody „Polskiego Tysiąclecia” 1957–1966/67*, Kielce 2019.
- Patron, [w:] *Wielki słownik wyrazów obcych*, red. M. Bańko, Warszawa 2003.
- Polniak Ł., *Patriotyzm wojskowy w PRL w latach 1956–1970*, Warszawa 2011.
- (r), *Do 1990 r. – trzeba wybudować w Kielcach siedem szkół*, „Echo Dnia”. Relaks, 1983, nr 84, s. 9.
- Rutkowski T.P., *Nauki historyczne w Polsce 1944–1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*, Warszawa 2007.
- Rużyło-Pawłowska J., *O Pracy Komisji Naukowej Obchodu Roku Mickiewiczowskiego PAN*, „Pamiętnik Literacki” 1956, nr 2, s. 636–646.
- Słownik języka polskiego*, t. II (L–P), Warszawa 1979.
- Stinia M., *Patroni szkół – ciągłość i zmiana (w polskich szkołach autonomicznej Galicji i niepodległej Rzeczypospolitej)*, [w:] *Aksjologiczny wymiar pracy szkoły i nauczyciela. Różne podejścia i perspektywy poznawcze*, red. M. Jaśko, Tarnów 2018, s. 49–58.
- Strauchold G., *Uroczystości państwowe na ziemiach zachodnich i północnych organizowane we Wrocławiu w latach 60. XX w.*, [w:] *Piastowsko-komunistyczna satysfakcja? Obchody rocznic historycznych i świąt państwowych na Śląsku po II wojnie światowej*, red. J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, Wrocław 2008, s. 145–150.
- Sukiennik A., *Patroni gdańskich gimnazjów publicznych*, „Argumenta Historica” 2021, nr 8, s. 138–155.
- „Szkoła Olimpijczyków”. *Monografia IV Liceum Ogólnokształcącego im. Hanki Sawickiej w Kielcach, Jubileusz 50-lecia 1950–2000*, red. E. Kosik, J. Pytel, P. Olszewski, Kielce 2000.
- Wołowicz G., „Barwy walki” i polska droga do socjalizmu, [w:] *Rok 1966. PRL na zakręcie*, red. K. Chmielewska, G. Wołowicz, T. Żukowski, Warszawa 2014, s. 39–68.
- Zajączkowski K., *Westerplatte. Mechanizmy kształtowania się i funkcjonowania miejsca pamięci w latach 1945–1989*, praca doktorska napisana pod kierunkiem naukowym prof. UŚ dr. hab. Tomasza Pawelca, Katowice 2013.

NETOGRAFIA

- <https://lo1busko.edupage.org/a/historia-szkoly> (dostęp: 20 VI 2025).
- <https://sp18.kielce.eu/index.php/zawartosc/50-lat-szkoly> (dostęp: 15 VI 2025).
- Dane osoby z katalogu funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/86757> (dostęp: 15 VI 2025).
- Komunizacja*, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/48078/komunizacja> (dostęp: 10 VI 2025).

SP nr 5, <https://sp5.kielce.eu/zawartosc/historia-szkoly> (dostęp: 15 VI 2025).

SP nr 7, <http://www.sp7.kielce.eu/content/kalendarium-szkoly-podstawowej-nr-7> (dostęp: 15 VI 2025).

SP nr 9, *Historia szkoły*, <http://sp9.kielce.eu/historia-szkoly/> (dostęp: 19 VI 2025).

SP nr 11, <https://spi11.kielce.eu/historia/> (dostęp: 15 VI 2025).

SP nr 15, <https://sp15.kielce.eu/historia-szkoly> (dostęp: 15 VI 2025).

SP nr 19, <http://sp19.kielce.eu/?cat=350> (dostęp: 15 VI 2025).

SP nr 27, <https://sp27.kielce.eu/historia> (dostęp: 15 VI 2025).

SP nr 28, <https://sp28.kielce.eu/historia-szkoly> (dostęp: 15 VI 2025).

SP nr 31, *Historia szkoły*, <https://sp31kielce.edupage.org/text53/> (dostęp: 15 VI 2025).

Szkic do historii szkoły, <https://sp3skarzynsko.edupage.org/about/?eqa=dGV4dD10ZXh0L2Fib3V0JnN1YnBhZ2U9MSZza2dkeWVhcj0yMDI0> (dostęp: 20 VI 2025).

Warszawa – Pomnik Bohaterów Warszawy 1939–1945, http://www.sztuka.net/palio/html.run?_Instance=sztuka&_PageID=857&newsId=4880&_cms=newser&callingPageId=856&_Checksum=1124053243 (dostęp: 15 VI 2025).

ZPO, <https://www.zs2-kielce.pl/index.php/o-szkole> (dostęp: 15 VI 2025).

ZSZ nr 1, <https://zse.kielce.eu/historia> (dostęp: 15 VI 2025).

ZSZ nr 1, *Historia szkoły*, <https://www.zsz1.kielce.pl/pl/historia/ZSE> (dostęp: 19 VI 2025).

V Liceum Ogólnokształcące, *Historia szkoły*, <https://5lo.kielce.eu/zawartosc/historia-szkoly> (dostęp: 19 VI 2025).

VI Liceum Ogólnokształcące, *Historia szkoły*, <https://słowacki.kielce.eu/historia-szkoly> (dostęp: 19 VI 2025).

NOTKA O AUTORCE

Dr hab. Anita Młynarczyk-Tomczyk, prof. UJK – zatrudniona w Instytucie Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Zainteresowania naukowe: historia Polski po 1944 r., historia historiografii, zależności pomiędzy ideologią polityczną a nauką historyczną i edukacją, związki polskich mediów i polityki na przestrzeni drugiej połowy XX w., pamięć historyczna, edukacja historyczna i obywatelska, popularyzacja historii.

amlynarczyk@ujk.edu.pl